

YÛNUS EMRE

YRD. DOÇ. DR. MUSTAFA TATCI
GAZİ ÜNİVERSİTESİ GAZİ EĞİTİM FAKÜLTESİ / TÜRKİYE

YÛNUS EMRE'NİN HAYATI

Türk milletinin yüzyıllar içinde yetiştirmiş olduğu en büyük şahsiyetlerden birisi olan Yûnus Emre, İslâm'ın getirdiği irfan nûru ve Türk milletinin asırlar içinde geliştirdiği millî kültür unsurlarıyla aydınlanan bir mutasavvıf şairdir. O, yazmış olduğu ilâhîlerle aşkıma ses, ölü gönüllerimize nefes olmuş âbidevî bir insandır. Bu müstesna ve güzel insanın Allah aşkıyla donanan üstün fikirleri ve geniş şöhretine rağmen hayatı hakkındaki bilgilerimiz çok azdır. Anadolu'nun bağrında pek çok mezar bırakarak gerçek mezarını gizleyen; kendisini, sevenlerinin kalbinde sırlayan Yûnus Emre'nin hayatını, vefatından çok sonraları yazılmış menâkıbından çıkarabilmekteyiz.

YÛNUS EMRE'NİN TARİHİ HAYATI

Tarihî hayat ve şahsiyeti hakkında pek az şey bildiğimiz Yûnus Emre, Anadolu Selçuklu Devleti'nin dağılmaya ve Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde küçük-büyük Türk Beyliklerinin kurulmaya başlandığı XIII. yüzyıl ortalarından, Osmanlı Beyliği'nin filizlenmeye başladığı XIV. yüz yılın ilk çeyreğinde Orta Anadolu havzasında doğup yaşamış bir Türkmen kocası, şâir bir erendir. Yûnus'un yaşadığı yıllar, Anadolu Türklüğünün Moğol akın ve yağmalarıyla, iç kavga ve çekişmelerle, siyâsî otorite zayıflığıyla, dahası kıtlık ve kuraklıklarla perişan olduğu yıllardır. XIII. yüzyılın ikinci yarısı, sadece siyâsî çekişmelerin değil, çeşitli gayr-ı sünnî mezhep ve inançların, batınî ve mu'tezilî görüşlerin de yoğun bir şekilde yayılmaya başladığı bir zamandır. İşte böyle bir ortamda, Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî, Hacı Bektaş-ı Velî, Ahî Evrân-ı Velî, Ahmed Fakih gibi ilim ve irfan kutuplarıyla birlikte Yûnus Emre, Allah sevgisini, aşk ve güzel ahlâkla ilgili düşüncelerini, her türlü bâtıl inanca karşı gerçek İslâm tasavvufunu işleyerek Türk-İslâm birliğinin oluşmasında önemli vazifeler ifâ etmiştir.

Yûnus Emre, Risaletü'n-Nushiyye adlı mesnevisinin sonunda verdiği;

*Söze târîh yidi yüz yidiydi
Yûnus cânı bu yolda fidâyidi*

beytinden anlaşıldığı kadarıyla H. 707/M. 1307-8 tarihlerinde hayattadır. Yine, Adnan Erzi tarafından Bayezid Devlet Kütüphanesi'nde bulunan bir yazmada (bkz. Nu: 7912) şu ifadelerle rastlanmaktadır:

"Vefât-ı Yûnus Emre

Müddet-i 'Ömr 82

Sene 720"

Bu belgeden anlaşılacağı üzere, Yûnus Emre, H. 648/M. 1240-1 tarihinde doğmuş, 82 yıllık bir ömürden sonra H. 720/M. 1320-1 tarihinde vefat etmiştir. Bu belgenin doğru olduğunu gösteren bazı delilleri Yûnus'un kendi eserinde bulmak mümkündür. Yûnus Emre, divânında çağdaşları olan Mevlânâ, Ahmed Fakih, Seydi Balım ve Geyikli Baba'dan bahsederek yaşadığı dönemle ilgili ip uçları verir. Bütün bunların yanında bazı beyitlerinde "Yağmacı Tatar"lardan bahsetmesi, Yûnus'un yaşadığı zamanı dile getirmesi açısından önemli belgelerdir. Yûnus Emre, Mevlânâ'dan şöyle söz eder:

*Mevlânâ Hüdâvendgâr bize nazar kı-
lalı*

Onun görklü nazarı günlümüiz aynâsıdır

Mevlânâ sohbetinde saz ile izret oldı

Ârif manâya daldı çün bilebilir ferîşte

Yûnus'un, Mevlânâ sohbetinde bulunduğunu gösteren bu beyitlerinden başka, Mevlânâ'nın, Ahmed Fakih'in, Necmeddin-i Kübrâ'nın vefatlarından duyduğu üzüntüyü ve hasreti dile getiren başka bir beyti daha vardır. O da şudur:

*Fakih Ahmed Kutbüddin Sultân Seyyid
Necmüddîn*

*Mevlânâ Celâlüddin ol kuth-ı cihân
kanı*

Nize-i Rummâni.

Elimizdeki bilgilere göre Mevlânâ vefat ettiği (öl. 1273) zaman Yûnus Emre 33-34 yaşlarındadır. Çarh-nâme adlı manzumenin şairi Fakîh Ahmed ise, H. 618/M. 1221 tarihinde Yûnus'un doğumundan önce vefat etmiş bir sûfidir.

Yûnus, iki ayrı beytinde de, ilk Osmanlı kroniklerinde kendisinden hürmetle bahsedilen Geyikli Baba'nın ismini anar. Geyikli Baba, Orhan Gazi Devri'ne (1326-1356) kadar ulaşmış ve ileri yaşlarında vefat etmiş bir mutasavvıftır. Yûnus, Geyikli Baba'nın ulu bir nazar ehli olduğunu belirtir ve şöyle der:

*Geyikli Baba bize bir kez nazar kıldan
Hâsıl oldu Yûnus'a her ne ki vâyesidir*

Diğer bir beytinde de, nâz makamından seslenir:

*Geyikli'nin ol Hasan söz eyitmiş kendiiden
Kudret dilidir söyler kendiniün söz nesidir*

Divânda, bir yerde ismi geçen Seydî Balum adlı eren kimliği tam bilinmemekle birlikte, Germiyanogulları'ndan bir Bey olabileceği tahmin edilmektedir. Seydi Balum, Geyikli Baba'nın musahiplerindendir. Yûnus, Seydi Balum ilinden kendisine misafir dervişlerin geldiğini bildirmektedir:

Seydî Balum ilinden şeker tamar dilinden

Dost bâğçesi yolundan eve dervişler geldi.

Yûnus Emre, anlaşılacağı gibi ne Taşköprü'nin söylediği şekilde Yıldırım Bayezid (1389-1402) devrinde,¹ ne de Âşık Paşazâde'nin işaret ettiği vechiyle Orhan (1326-1360) ve Murat (1360-1389) devirlerinde² yaşamıştır. Yûnus Emre, nihayet Osman Gazi'nin saltanat yıllarında olgunluk yaşlarını idrak etmiş 1321 yılında vefat etmiştir.

Yûnus Emre'nin nerede doğduğu, tahsil görüp görmediği, nereleri dolaştığı, geçimini ne ile temin ettiği hususlarında elde kesin hiç bir bilgi yoktur. Bunların yanında, bağlı olduğu tarikatı, mürşidi ve mürşidinin kimliği yeterli olarak bilinmediği gibi, aile hayatı, çocuklarının var olup olmadığı konuları da bilinmemektedir.

Yûnus Emre'nin doğum yeriyle ilgili olarak kaynaklarda verilen bilgiler tutarsızdır. Hacı Bektaş-ı Velî Vilâyetname'si, Yûnus Emre'yi Sivrihisar'ın Sarıköy adlı bir köyünde doğmuş gösterir. Aynı eserde, mezarının da bu köye yakın bir yerde olduğu kayıtlıdır.³

Şakâyık Tercümesi'nde, Tapduk Emre'nin Sakarya nehrine yakın bir yerde yerleşmiş olduğu, Yûnus'un ise Bolu havalisinde bir yerde ikâmet ettiği belirtilir.⁴ Nefahat Mütercimi, Yûnus'un Kütahya suyunun üzerinde, O suyun Sakarya'ya karıştığı yere yakın bir mahalde yattığını söyleyerek,⁵ Vilâyet-nâme'yi te'yit eder. Âşık Çelebî, Meşâirü's-Şuarâ'da, Yûnus Emre'nin Bolulu olduğunu söyler.⁶ **Türkler, C. 7, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara**

Kâmil Kepecioğlu'nun 1945 yılında neşrettiği bir belgede, Yûnus Emir Beğ adlı bir şahsın Sarıköy'deki çiftliğini zaviyesine vakfettiği kaydedilmiştir.⁷ Ayrıca, özellikle İbrahim Hakkı Konyalı'nın neşrettiği bazı belgelerde, Yûnus'un Karaman'da oturduğu; Horasan'dan gelen İsmail Hacı cemaati mensuplarından olduğu, Karamanoğlu İbrahim Bey'den bir arazi satın aldığı bildirilmektedir.⁸

Fuat Köprülü, Yûnus'un yaşadığı çevre hususunda Bektaşî an'anesinin doğru olduğunu kabul etmekte, "Yûnus Emre XIII. yüzyılın son yarısında Sivrihisar civarında, yahut Bolu mülhakatından Sakarya suyu civarındaki karyelerden birinde yetişmiş bir Türkmen köylüsüyü." demektedir.

Kaynaklardaki bu tutarsızlıklar sebebiyle Yûnus Emre'nin nerede doğup yaşadığı ve nerede vefat ettiği çözülememiş, bu yüzden de, 1945'li yıllardan sonra Eskişehir ve Karamanlı Yûnus severler arasında uzun tartışmalar meydana gelmiştir.

Biz, kesin olarak bir neticeye varmamakla beraber, günümüze kadar ortaya çıkarılan belgelere göre, Yûnus'un Orta Anadolu'da bir merkezde yaşadığını söyleyebiliriz. Netice itibarıyla mevcut belge ve bilgilerin yetersiz olduğu ortadadır.

Yûnus'un nereli olduğunu çözmek için yeni belgelere ihtiyaç bulunmaktadır.

En eski kaynaklardan itibaren Yûnus Emre'nin adı ve mahlası, daima "Yûnus Emre" olarak zikredilegelmiştir. Şairimiz, şiirlerinde mahlas olarak "Yûnus Emre"den başka "Yûnus, Âşık Yûnus, Bî-çâre Yûnus, "Koca Yûnus,

Yûnus Dedem, Tapduk Yûnus, Miskîn Yûnus, Derviş Yûnus" gibi isimleri kullanmaktadır. Hemen belirtelim ki, bu mahlasların başında bulunan sıfatlar, kimi araştırmacıları yanıltmış ve bu mahlaslardan hareketle "Yûnusları ayırmak" isteyenler olmuştur.¹⁰ En eski yazmalarda bile farklı mahlaslarla karışmaya çıkan şiirler dikkate alındığında, ayrıca bu şiirlerin şifahi kaynaklarda büyük değişimlere uğradığı bilindiğinde, Yûnusları şiirlerindeki mahlaslarından hareketle ayırmanın hatalı olacağı anlaşılabacaktır.

Yûnus Emre'nin "Emre" lakabı da çok tartışılmış, bu kelimenin "emir"den veya "imrenmek"ten geldiğini söyleyenler olmuştur.¹¹ Bu kelimeye, "âşık, şâir, birader, kardeş, atabek, lâlâ, ahî" gibi çeşitli manâlar verilmiştir.¹²

Büyük mutasavvıf, kendisinden sonra çeşitli sûfi çevrelerde, daha ziyade, bilinen "Yûnus Emre" veya "Âşık Yûnus" isimleriyle anılmıştır. O, adının "Yûnus" olduğunu bir yerde şöyle hatırlatır:

*Yûnus çağırırılar adım gün geçdikçe artar odum
İki cihânda maksûdum bana seni gerek seni*

Anonim "Vehum âla Külli-Şey'in Kadir"

Yûnus Emre'nin evlenip evlenmediği, çocuklarının olup olmadığı tam olarak bilinmemektedir. Bu konuda da kaynaklarda yeterli bilgi mevcut değildir. Rivayete dayanan Bektaşî Vilâyetnâme'sinde Yûnus, Hacı Bektaş-ı Velî'nin buğday yerine nefes vermek istemesi üzerine "Ben nefesi neyleyeyim; ehil-ıyâlim var!" diyerek nefesi reddeder. Onun bu sözlerinden, evlenip çocuklarının olduğunu çıkarılabilir. Ayrıca Başbakanlık Arşivi'ndeki 871 sayılı Konya Defteri'nde (H. 924/M.1519) tarihli bir belgede Yûnus'un oğlunun adı İsmail olarak geçmektedir. Söz konusu belgede adı geçen Yûnus, gerçekten Bizim Yûnus İse, İsmail de, oğlu olmalıdır. Bu mevzudaki son karar, belgenin sıhhati ve Bizim Yûnus'la ilgisi kanıtlandıktan sonra verilebilir.¹³

Yûnus'un Divânı'nda bulunan bir beyitten hareketle denebilir ki, Yûnus Emre iki defa evlenmiş ve bu eşlerinden çocukları olmuştur. Söz konusu beyit şöyledir:

*Bunda dahı verdin bize oğul u kız çift ü belâl
Andan dahı geçdi arzum benim âhim didâriçün*

Bir diğer beyitte de, ferdaniyyet (cem') makamında, "oğula-kıza" karışmadan, Hak ile Hak olup birlik zevki içinde yaşadığını söyler:

*Ne oğul vardı ne kız vâhid idik anda
biz*

*Komşu idik cümlemiz nûr dağın yaylar
iken*

Yukarıdaki sıraladığımız bilgiler ışığında, Yûnus Emre'nin evlendiği ve bu evlilikten bir iki çocuğu olduğu söylenebilir. Bu netice, esasen Hz. Peygamber'in sünnetine ve İslâm tasavvufunun rûhuna da uygundur. Ancak, Yûnus, tekke hayatıyla birlikte bu evliliği nasıl yürütmüştür, çocuklarının geçimini neyle temin etmiştir? gibi sorular, elimizdeki bilgilerle cevaplanması mümkün olmayan sorulardır.

Yûnus Emre'den bahseden en eski kaynaklar, O'nun Ümmî olduğunu belirtirler. Âşık Çelebî, Yûnus'un medresede başarılı olamayıp Tanrı mektebinde-bir kâmil huzurunda-ders gördüğünü; "Eğerçi Ümmîdir ammâ debistân-ı kuds sebâk-hânıdır"¹⁴ cümlesiyle ifade eder. Bektaşî an'anesi de, Yûnus'u ümmî kabul edegelmiştir. Daha sonra "Osmanlı Şiiri Tarihi"ni yazan Gibb,¹⁵ Yûnus'la ilgili dikkati çekici ilk makaleleri yazan Rıza Tevfik,¹⁶ Osmanlı Müellifleri'ni kaleme alan Bursalı M. Tahir,¹⁷ Sefîne-i Evliyâ müellifi Hüseyin Vassâf Bey¹⁸ gibi araştırmacılar, şâirin okuma-yazma bilmediğini, medrese tahsilinden geçmediğini kabul etmişlerdir.

İsmail Hakkı Bursavî, "Çıktım erik dalına" şerhinin başıyesinde "Yûnus Emre, evâilinde sâkin olduğu şehrin müftüsü imiş. Kenâr müftüleri gibi diyen bilmedi" diyerek, dolaylı bir ifadeyle şâirin tahsil etmiş olduğunu belirtir.¹⁹

Türkler, C. 7, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara

Konuyla ilgili önemli araştırmalar yapan Abdülbaki Gölpınarlı'ya göre Yûnus, Sâdî'den ve Mevlânâ'dan tercüme yapacak kadar Farsça biliyordu. İyi bir tahsil görmüştü. Devrindeki medrese tahsilini tamamlamış olup olmaması, icâzet alıp-alınması veya ihtisâs yapmış olup olmaması hususu tam olarak cevaplanamasa da, Yûnus, bir öğrenimden geçmiştir. Gölpınarlı, Yûnus Emre'nin Konya'da tahsil görmüş olabileceğini tahmin eder.²⁰

Fuat Köprülü, Yûnus'un tahsili konusunda kesin bir sonuca ulaşamamıştır. Yûnus'un, hem ârif, hem de âlim olduğunu söyleyen Köprülü, âriflerin ilâhî ilhamla bilgi elde ettiklerini belirtmekle beraber, Yûnus'un, eline kalem almadığını aynen ve sarahaten kabul etmez. Ona göre ümmî bir derviş, ufak nefesler ve ilâhîler yazsa bile - Yûnus Divânı'nın başındaki - hemen hemen beş yüz beyti aşan uzun bir mesnevî parçasını mümkün değil yazamazdı. Lakin O'nun hurûf-ı heca'yı telaffuz edememesi iddiası nasıl bir ifrat eseri ise, bu saf dervîşi tam manâsıyla okumuş, medrese görmüş bir adam saymak da bir tefrit eseridir.²¹ Köprülü Yûnus'u geniş olarak incelediği Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar (3. bsk., Ankara 1976) adlı eserinin bir başka yerinde de, daha açık bir ifadeyle Yûnus'un okumuş olduğunu belirterek, "O devrin ilmî ve felsefî sistemlerine Yûnus Divânı'nda yer yer belâğ işaretleri vardır. Onları gördükten sonra, Yûnus'un Ümmîliği hakkındaki an'anenin hiçbir zaman tarihî bir hakikat sayılamayacağı büsbütün anlaşılır." der.

Faruk Kadri Timurtaş'a göre ise, Yûnus ümmî değildir. O, sistemli bir eğitimden geçmiştir. Araştırmacı, şâirimizin Divânı'ndan hareketle bu hükmü vermekte ve "Yûnus büyük ihtimalle tahsilini Konya'da yapmıştır."²² demektedir.

Mutasavvıf Yûnus'un Konya'da öğrenim yaptığı fikri, muhakkak Divânı'ndaki Mevlânâ ve Konya ile ilgili bir kaç beyitten kaynaklanmaktadır. Şu da bir gerçektir ki, XIII. asırda Konya, Türklerin Anadolu'yu fethinden sonra sürekli işlenmiş, bir ilim ve eğitim merkezi hâline getirilmişti.

Bazı araştırmacılar, Yûnus Emre'nin ümmîliğini Hz. Peygamber'den kinaye bir ümmîlik kabul ederler. Buna göre Hz. Peygamber'in vasıflarıyla vasıflanmak için, bir sûfî, Yûnus gibi "Ümmî benem" yahut "Ne elif okudum ne cim" diyebilir. "Tomâr-ı Turuk-ı 'Aliyye" yazarı Sâdık Vîcdânî, Yûnus'un, Ümmî olmadığı hâlde Hz. Peygamber'in vasfıyla vasıflanmak için "Ümmî" bildiğini anlatırken şunları söyler:

"Peygamber Efendimiz Hazretleri gerçekte ümmî bir nebî fakat, ilk ve son bütün ilimleri bilen, kâinâtın efendisi, varlığın tek iftihâr kaynağıdır. Kâinâtın Fahri Efendimize has bir özellik olduğundan ayrı bir üstünlük olan Ümmî ünvânını -gerçekte ümmî olmadıkları hâlde-

Fâlname'den "Miraç". (16. yy.)

sûfî ve şeyhler arasında mahlas olarak kullananlar olmuştur. Meşhûr Şeyh Yûnus Emre bunlardandır.”²³

Bütün buraya kadar yazdığımız hususlardan anlaşılacağı gibi, Yûnus’un tahsili konusunda iki zıt görüş vardır. Bu ikilik, ne yazık ki, Şairin şiirlerinde de görülür. O, bazı beyitlerinde okumadığını söyler:

*Ne elif okudum ne cim varlıkdandır kelecim
Bilmeye yüz bin müneccim tali'im ne yıldızdan gelir
Yerde gökde bu aşk ile aşkdan gelir bu söz dile
Bî-çâre Yûnus ne bile ne kara okudu ne ak*

Yûnus bir kaç yerde de “usûl-i dîn” okuyup öğrenimden geçtiğini söyler. O, usûl-i dîn terkibiyle hadîs, fıkıh ve kelâm gibi ilahiyat ilimlerini kasetmektedir:

*Benim gibi mücrim kul var iste bir dahı bul
Dilimde'ilm ü usûl gönüm de dünyâ sever
Mescid ü medresede çok ibâdet eyledim
Aşk oduna yanuban ondan hâsıla geldim*

Yûnus Emre, ilâhîlerinin bazı beyitlerinde zâhirî ilimleri tahsil edip, sonra bunlardan vaz geçerek ilâhî aşka dönmüş bir edâya bürünmektedir. Bu, belge değerindeki beyitlerden çıkarabileceğimiz neticeye göre denebilir ki, mutasavvıf şairimize göre ilmi yüzünden okumakla bir şey öğrenilmez; bâtın gözünü açmak gerekir. İlim öğrenmekten gaye ledünnî ilim öğrenmek olup, ilim, insanın kendini bilmesinden ibaret-tir:

*İlm ile hikmet ile kimse ermez bu sırra
Bu bir 'acâyib sırdır ilme kitâba sığmaz
İlm ü 'amel ne assı bir gönlü yekedınsa
Ârif gönlü yaptığı berâber hicâz ile
İlim hod göz hicâbıdır dünya âbret hisâbıdır
Kitâb hod aşk kitâbıdır bu okunan varak nedir
İlm okumak ma'nîsi ibret anlamağışün
Çün 'ibretten değilsin görmeden taş atarsın
Dört kitâbı şerheden 'âsıdır bakîkatde
Zirâ tefsîr okuyup ma'nîsin bilmediler
Okımagıl ilmin yüzün 'ilme 'amel eyle güzün
Aşk gönülden bâtın gözün âşık ma'sûk hâline bak
İlm okumak bilmeklik kendözünü bilmekdir
Pes kendözün bilmezsen bir hayvândan betersin
İlim 'ilim bilmekdir ilim kendin bilmekdir
Sen kendini bilmezsin ya niç okumakdır
İlminde gark oluban ben beni bilmezsin
Dil ile söyleyüben sıfâtın eremezsin
Cânım seni seveliden benim hâlim hâle döner
Kanı bana usûl-i dîn 'ilmin edebî öğrenem*

Buraya kadar yazdıklarımızdan, Yûnus’un tahsil yap-pıp yapmadığı net bir şekilde ortaya çıkmamaktadır. Esasen Yûnus’u, yetiştiği kültür coğrafyası içinde dü-Türkler, C. 7, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara

şünmek gerekir. Medrese eğitiminin kitabî ve nakilci ol-ması karşısında, tekke eğitiminin şifâhî olduğu bir ger-çektir. Yûnus’un eserinde, avamın elde edemeyeceği ki-tabî bilgilerin bulunduğu da bir gerçektir.

Fakat bu bilgilerin mutlaka tarikat ve tekke eğiti-minin dışında elde edilebileceği de söylenemez. Gerçek-te Yûnus Emre için önemli olan “gönül kitabından oku-mak”tır. Bu tabir ile kastedilen “ledünnî ilim tahsili”n-den başka bir şey değildir. Nihayet Yûnus, herhangi bir medrese eğitiminden geçmiş olsa bile, O, bütün bilgile-rini tasavvufî manâda ele alır. Şunu da unutmamak gere-kir ki, Yûnus, Farsçanın edebiyat dili kabul edildiği bir devirde, zahirî ilimler tahsil etmiş olsaydı, kanaatimce Farsça veya Arapça yazar; yahut en azından Türkçe ile bu kadar güçlü eserler veremezdi. Onun büyüklüğü, biraz da sistemli eğitimden geçmemiş olmasına bağlanabilir.

Yûnus’un ilmi, ilâhî aşk ve ahlâk yaşanarak elde edilmiş, yaratılış sırrıyla ve mutlak hakikatle ilgili veh-bî ve kalbî bir ilimdir. Ledün denilen bu bilginin öğre-nimi de ancak ve nihayet bir müşşid-i kâmil ile mümkündür. Yûnus ve O’nu takip eden pek çok sûfî şair, kendi yaşadıkları çağın kültürünü şifâhen alıyorlardı. İşte, bütün bu hususları göz önünde bulundurarak, Yûnus’un tahsilini, yetiştiği tekke ve çevre içinde düşünmenin zarureti-ne inanıyoruz.

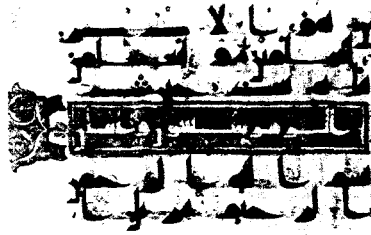
Bazı beyitlerine nazaran Yûnus, pek çok yeri gezip görmüş, hatta “yukarı iller” dediği Azerbaycan’a kadar seyahat etmiştir. Vardığı illerde, safalı gönüllere Tapduk Emre sırrını ifşa eden Yûnus, şöyle der:

*Vardığımız illere şol safâ gönüllere
Baba Tapduk manâsın saçdık elhamdülillâh*

Gerçekten de Yûnus, ilden ile yürüyüp dost sırrını aradığını, Urum’da, Şam’da kendisi gibi bir garîb bula-madığını, gurbet ilinde âşık olup Mecnûn gibi dolaştı-ğını, Kayseri, Tebriz, Sivas, Nahcivân, Maraş, Şiraz gibi şehirlerden sonra, Anadolu’ya geri geldiğini, Rûm’da (Anadolu’da) kışlayıp baharda memleketine geri döndü-günü işleyen bazı şiirler yazmıştır:

*Ben yürürüm ilden ile dost sorarım dilden dile
Gurbetde hâlim kim bile gel gör beni aşk neyledi
Gezdim Urum ile Şam’ı yukarı illeri kamu
Çok istedim bulamadım şöyle garîb bencileyin
Gurbet ilinde yürürüm dostu düşümde görürüm
Uyanup Mecnûn olurum gel gör beni aşk neyledi
Kayseri Tebriz ü Sivas Nahcivân u Maraş Şiraz
Gönül sana Bağdâd yakın 'âlemlere dîvândasın
İndik Rûm’u kışladık çok bayr u şer işledik
Uş bahâr geldi geri göçdük elhamdülillah*

Yûnus’un buna benzer beyitlerinden, Onun, -süresi belli olmamakla birlikte- seyahatle terbiye edilen bir

Kur'an-ı Kerim'den Kufi Hattı ile bir sahife

derviş olduğu neticesi çıkarılabilir. Diğer taraftan, Üftâ-de'nin Vâkıât'ında²⁴ ve Bolulu Himmet Efendi'nin Âdâb-ı Hurde-i Tarikat'inde²⁵ verilen bilgilere göre, Yûnus, bir zaman tekmeden uzaklaşmıştır. Burada şu husus da gözden uzak tutulmamalıdır: Bazı sûfî erkânında, sülûk esnasında cem' idrâkine ulaşamayan sâliklere seyahat emredilebilmektedir; bu hâl, Yûnus'un da başına gelmiş olabilir. Yukarıda zikredilen seyahatle ilgili beyitlerden bazıları, mecazî anlamda da kullanılmış olabilir. Beyitlerde işlenen mekân isimleri gönül açısından ele alınırken ve meselâ "gönül sana Bağdad yakın" denilirken, sûfnin "mekân"dan "lâ-mekân"a geçişi dile getirilmiş olabilir. Bu bilgiye ilâve olarak, Yûnus Emre'de "gurbet" kavramının, dünya (unsurlar âlemi); "garîb" kelimesinin de dünyada Hak'tan uzak yaşayan insan -nadir olarak da tevhid ehli- anlamında kullanıldığını belirtelim. Ledünnî istilahta garîbler, ferdaniyyet makamı sahibidirler. Zira vücûtlarını terk ettikleri için dünyada kendilerine benzeyen kişi kalmamıştır. Bu halleri "garîb" olmalarının sebebi- ni teşkil eder. Hz. Peygamber, "garîb- lere ne mutlu" derken sûfilere işaret etmektedir.

Yûnus Emre'nin adâb ve erkânını benimsediği manevî yol hakkında da geniş bilgimiz yoktur. Bazı araştırmacılar, hiç düşünmeden ve herhangi bir araştırmaya tâbi tutmadan Yûnus'un, Bektaşî, Mevlevî, Nakşî, Halvetî veya Kâdirî olduğunu veya olabileceğini söylemişlerdir.²⁶ Bu arada, şairin bâtinî olduğunu söyleyenler de çıkmıştır. Bütün bu tarikatler içinde, Yûnus'un yaşadığı yıllarda bu topraklarda henüz teşekkül etmeye başlayan iki ana yol vardır. Başlangıçta hiç bir gayr-ı sünnî temayülü olmayan bu tarikatlerin birisi Mevlevîlik diğeri ise Bektaşîlik'tir. Bu asırda ayrıca Kâdirîlik de teşekkül etmiş olmakla beraber, Anadolu'da yaygınlaşmamıştır. Yûnus'un Kâdirî olması için mensup olduğu silsilenin Bağdad havalisinde irşad olup Anadolu'ya gelmiş olmaları gerekir. Ancak elimizde bu konuyla ilgili hiç bir belge yoktur. Bunun dışındaki Halvetî ve Nakşî yolları XIII. yüzyılda Anadolu'ya henüz gelmemişlerdir. Dolayısıyla Yûnus'u eğer herhangi bir manevî silsileye bağlamak gerekiyorsa, bu yol, ya Mevlevîlik veya Bektaşîlik; bir ihtimâl de Kâdirîlik olabilir. Yûnus, divânında erkaniyla ilgili olarak açıkça bir şey söylemez. Mesela Hacı Bektaş-ı Velî'den söz etmez. Buna karşılık Mevlânâ'nın ismi dört yerde geçer. Ancak, Mevlânâ'dan bahsettiği yerlerde kendisinin bu tarikate müntesip olduğuna dair en küçük ima yoktur:

*Mevlânâ sohbetinde sâz ile işret oldu
Ârif manâya daldı çün bilebilir ferîşte
Yûnus aydur Mevlânâ epsem otur yerinde
Bu sohbe döymeyen sonra savaşgan olur
Mevlânâ Hudavendgâr bize nazar kılatı
Onun görklü nazarı gönlimüz aynâsıdır*

Türkler, C. 7, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara

Yûnus Emre bir beytinde şu tarikat şeceresini sıralar:

*Yûnus'a Tapduğ u Saltuğ u Barak'dandır nasîh
Çün gönülden çığ kıldı ben niçe pinhân olam*

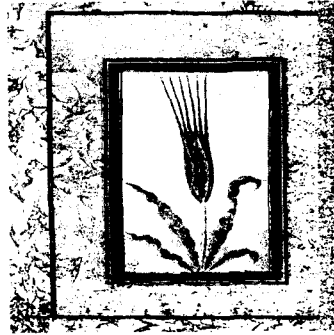
Bu beyite göre Yûnus, Tapduk'a, Tapduk, Barak Baba'ya Barak da Sarı Saltuk'a müntesiptir. Tarihî kaynaklardan tespit edildiğine göre Barak Baba, Sarı Saltuk'un halifesidir. Barak Baba'ya ait bir risalede Saltuk'tan, "Saltuk Ata, Miskin Barak"²⁷ şeklinde bahsedilmektedir. Yûnus, bu beytiyle kendini Sarı Saltuk'a bağlamakla birlikte, gerek Barak Baba'nın ve gerekse Sarı Saltuk'un tarikatları bilinmemektedir.

Kaynaklara göre Tokat'ın köylerinde doğan Barak, Moğollar tarafından elçilikle gönderilmiş; Giylân'da öldürülmüştür (707/1308). İsmi, Eflakî'nin Menâkıbü'l-Ârifin'inde de geçmektedir. Bu eserden öğrendiğimize göre, Barak, Mevlânâ devrinde yaşamış olup Konya'ya da uğramıştır.²⁸ Vilâyetnâme'de Barak Baba, Hacı Bektaş-ı Velî'nin halifesi gösterilmektedir.²⁹ Gölpınarlı'ya göre Barak Baba, Sarı Saltuk ve hatta Tapduk Emre, Bektaşî değil, Babaîler zümresinden bâtinî inançlara sahip kişilerdir.³⁰

Sarı Saltuk, Seyyid Mahmud Hayranî'ye mensuptur. İbn Batuta'da, bu şeyhten şeriata uymayan bazı fikirlerin nakil ve rivayet edildiği kayıtlıdır. Bu zat M. 1263 senesinde Rumeli'ye geçmiş, pek çok fetih hareketinde bulunmuştur. Adı Şerîf Hızır'dır.³¹

Bilindiği gibi, Anadolu'nun Türkler tarafından fethiyle birlikte, en uç köşelerde bile, ribatlar; tekke ve zâviyeler inşa edilmiş, bu topraklar üzerinde mühim bir tasavvufî tesir vücuda gelmiştir. Söz konusu fütûhât yıllarında, sûfîler, en faal grubu teşkil etmekteydiler. Kaynaklarda kendilerinden Abdâlân-ı Rûm, Kalenderân-ı Rûm, Bacıyân-ı Rûm, ve Ahîyân-ı Rûm diye bahsedilen gruplar, hiç şüphesiz birer sûfî teşkilatıdır. İşte Barak Baba ile Sarı Saltuk Anadolu fütûhatında bulunmuş Abdâlân-ı Rûm'dan iki kolonizatör Türk sûfisi olabilir.

Yûnus Emre'nin Bektaşî olabileceği hususunda da muhtelif fikirler ileri sürülmüştür. Bazı kaynaklarda Hacı Bektaş-ı Velî'ye bağlanan Yûnus, Hacı Bektaş'ın Ahmed Yesevî'yle münasebeti yönüyle bir Yesevî müntesibi veya muakkibi gibi değerlendirilmiştir. Gerçekten de Ahmed Yesevî'nin Hacı Bektaş-ı Velî'ye derin bir tesiri vardır. Bu tesiri anlamak için sadece Hacı Bektaş Vilâyetnâme'sine bir göz atmak yeter. Bu eserde, Ahmed Yesevî'den son derece hümrle bahsedilmekte, O'nun için "Doksan dokuz bin Türkistân Pîrinin Ulusu" ve "Pîrlerin pîri" gibi övgü dolu sıfatlar bulunmaktadır. Hacım Sultân Vilâyetnâmesi dışındaki bütün Vilâyetnâmeler, Hacı Bektaş'ın, Ahmed Yesevî'nin halifesi Lokman Perende'ye müntesip olduğunu yazarlar. Hacım Sultân Vilâyetnâme'si ise, Onu doğrudan Ahmed Yesevî'ye bağla-

Lale

maktadır.³² Ahmed Yesevî'nin 1166 yılında öldüğünü, Hacı Bektaş-ı Velî'nin ise 1210 yıllarında doğduğunu göz önünde bulundurursak, Hacim Sultân'ın verdiği bilgilerin doğru olmadığı anlaşılır. Ayrıca, Vilâyetnâme'de Hacı Bektaş-ı Velî'yi Anadolu'ya göndere kişinin Ahmed Yesevî olduğu belirtilir ve şöyle denir:

"Ahmed Yesevî, biz yokluk yurdunda eğlenmeyiz, âhirete gideriz. Var seni Rûm'a saldı. Sulucakarahöyük'ü sana yurt verdik. Rûm Abdâllarına seni baş yaptık, dedi. Hacı Bektaş-ı Velî ertesi gün, gün doğarken Ahmed Yesevî'den izin alarak yola düştü."³³

Bu ifadelerden hareket edilirse, Hacı Bektaş-ı Velî'nin doğrudan Ahmet Yesevî'nin dervişlerinden olduğunu kabul etmek mümkün olmayacaktır. Fakat, bu manevî bağ doğru ise, Yesevî ile Hacı Bektaş arasında Lokmân Perende ile birlikte bir kaç tane daha halife olmalıdır. Şu da var ki, Yesevî ile Hacı Bektaş'ın alakası sadece Vilâyetnâme'deki bilgilerden ibaret değildir. Bu silsile, özellikle fikrî yönden de ele alınabilir. Yesevî'nin Divân-ı Hikmet ve Fakr-nâme'sindeki fikirler, Hacı Bektaş tarafından bilhassa Makalât ve Kitâbü'l-Fevâid'te tekrâr edilmektedir.

Bu eserlerden Yesevî'nin Fakr-nâme'si, "Dört kapı-Kırk makam" tertibi üzere kaleme alınmıştır.³⁴ Hacı Bektaş-ı Velî'nin "Makalât"ı³⁵ da Fakr-nâme tertibiyle yazılmış olup, belki, O'nun şerhi mahiyetindedir.

Yûnus Emre, şiirlerinde doğrudan Hacı Bektaş'tan söz etmez. Fakat, Vilâyet-nâme'de, Yûnus'un mürşidi Tapduk Emre'nin Hacı Bektaş halifesi olduğu söylenir. Yûnus, bu esere göre, evvelâ Hacı Bektaş-ı Velî'ye, daha sonra da Tapduk Emre'ye gitmiş ve "Tapduk'un tapusunda" kemâl bulmuştur. Ayrıca, Makalât'ı inceleyen Esat Coşan'ın da haklı olarak belirttiği üzere "Türk Edebiyatının en büyük şairlerinden olan Yûnus Emre'nin şiirleri, Hacı Bektaş'ın düşünceleri ile aynı düşünceleri açıklar.

O da Hacı Bektaş gibi, dört kapıdan, kırk makamdan, ibadetten, yetmiş iki millete saygı gösterilmesinden, insanda bulunan şeytanî güçlerle İlahî güçlerin bitmeyen savaşından, iyi ve kötü huyların askerlerinden söz eder. Yûnus'un Risaletü'n-Nushiyye adlı eserine de bazı ilâvelerin yapıldığını kabul eden kimseler, Onun yukarıda bahsettiğimiz düşünceleri açıklayan şiirlerinin divânına sonradan girdiğini savunsalar da, doğrudan doğruya veya dolaylı yollardan olsun, Hacı Bektaş ile Yûnus arasındaki geçmişte kurulmuş samimî ilişkiler inkâr edilemez."³⁶

Şurası muhakkaktır ki, Yûnus'un bağlı olduğu silsile dört kapı kırk makam esasına göre seyr ü sülûku benimsemiştir. Yûnus, divânından aldığımız aşağıdaki beyitleriyle fikren Hacı Bektaş'a ve Yesevî'ye bağlı olduğunu göstermektedir:

Türkler, C. 7, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara

*Şeriat tarikat yoldur varana
Ma'rifet hakikat ondan içeri*

*Kırk bin kırk dört tabakât meşâyih evliyâlar
Dört kapıdır kırk makâm dem evliyâ demidir*

*Evvel kapı şeriat geçse andan tarikat
Gönül evi ma'rifet aşk hakikat içinde*

Hacı Bektaş-ı Velî ile Yûnus Emre'nin eserlerinde görülen bu fikrî benzerlik, Yûnus'u, Hacı Bektaş vasıtasıyla Ahmed Yesevî'ye bağlamaktadır.

Hacı Bektaş Vilâyetnâme'sinde, Yûnus'un mürşidi Tapduk Emre, Hacı Bektaş-ı Velî'nin halifesi şeklinde gösterilir. Yûnus'un âdâb ve erkân anlayışından, bu görüşün doğru olduğu anlaşılmaktadır. Yûnus, Tapduk Emre adlı bir gönül erine bağlı olduğunu divânının on yedi ayrı beytinde dile getirir. Özellikle şu beyitler, Yûnus'un, Tapduk Emre'nin dervîşi olduğunun birer delilidir:

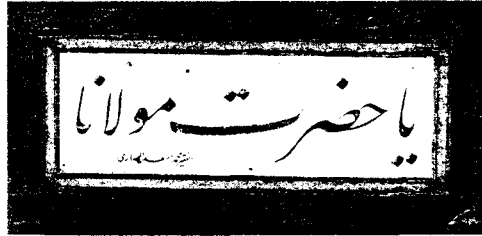
*Tapduk'un tapusunda kul olduk kapusunda
Yûnus miskîn çiğ idik pişdik elhamdülillâh*

*Aşk sultânı Tapduk durur Yûnus gedâ bu kapıda
Gedâlara lutf eylemek hem kâidedir sultâna*

*Yûnus Hakk'a bilîşeli cân u gönül verişeli
Şol Tapduk'a erişeli gizli râzım açar oldum*

*Tapduk aydın bu Yûnus'a bu aşk Hakk'a erse gerek
Kamulardan o yücedir ben ona nice ereyim*

*Yûnus bir doğan idi kondu Tapduk koluna
Ava şikâre geldi bu yuva kuşu değil*

Yâ Hazret-i Mevlânâ Mehmed Es'ad Yesârî.

Kaynaklarda Yûnus'un Tapduk Emre dergâhında kırk yıl hizmet ettiği bildirilmektedir.³⁷ Bu rivayetdeki kırk sene hizmet kültü esasen manevî olgunluğu ifade eder. Yûnus, kanaatimizce Tapduk'un ocağında yetişen bir sûfi olmakla birlikte, kendisi doğrudan irşadla görevli bir mürşid değildir. Fakat bu hüküm, O'nun sadece bir postnişin olmadığını belirtmek içindir. Yoksa, Yûnus Emre ilâhîleriyle gezdiği her mekânda "Baba Tapduk manâsını saçmış" bir erendir.

Buraya kadar verdiğimiz bilgilerden anlaşılacağı gibi, Yûnus'un tarikatı ve mürşidi hususunda kaynaklar ve araştırmalar yetersiz kalmaktadır.

Bu konuda şimdilik, denebilir ki, Yûnus Emre, Mevlânâ'ya zihnen bağlıdır. Fakat Mevlevî olup olmadığı belli değildir. Bektaşî an'anesine göre Hacı Bektaş'a bağlı olan Tapduk, Yûnus'un yetişmesinde en önemli şahsiyetlerden birisidir. Ancak, Tapduk'un kimliği de tam olarak aydınlatılmamıştır. Diğer taraftan Yûnus için "bâtınî" diyenler de çıkmıştır. Ancak, divânında bu konuda delil gösterilebilecek bir ifade yoktur. Dolayısıyla Tapduk Emre, bâtinî bir tarikatın mürşidi olamaz. Ancak bu ifade, gerek Yûnus'un ve gerekse Tapduk Emre'nin meşrep itibariyle "Kalenderî" olmadıkları anlamı-

na da gelmez. Pek tabiidir ki, her erkânda "Kalender Melâmî" bir meşrep bulunabilir. Nitekim divân dikkatlice incelendiğinde görülecektir ki, Yûnus Emre bir zaman "melâmet hırkası"nı giymiştir. Ancak, Yûnus'ta tam bir melâmet yoktur. Bu meşrep onda geçici bir hâl şeklinde tecellî etmektedir. Şu durumda Yûnus Emre'nin tarikâtı hakkındaki tartışmalar yeni belgeler ortaya çıkmadıkça sürüp gidecektir.

Yûnus Emre'yle ilgili en çok tartışılan hususlardan birisi de vefatı ve mezarı meselesidir. Bayezid Devlet Kütüphanesi'ndeki tarihî belgeden anlaşıldığı kadarıyla, şairimiz, M.1320-1 yılında 82 yaşındayken vefat etmiştir. Mısralarında kendisini "Şairler kocası" veya "Âşık koca" ibareleriyle tanıtan Yûnus'un, uzun bir ömür sürdüğünü anlıyoruz. Ne var ki, bu uzun ömürlü şairin nerede vefat ettiği ve mezarının nerede bulunduğu kesin olarak bilinmemektedir. O'nun mezarı veya makamı, bazı tarihî kaynaklarda veya halk rivayetlerinde çeşitli yerleşim merkezlerinde gösterilegelmiştir. Yûnus'u çok seven halk, O'nun kudsiyetinden feyz almak için bir çok makam icat ve ihdâs etmiştir.

Bunlar, Sivrihisar (Sarıköy), Karaman, ve Orta-köy'deki mezar veya makamlardır. Bursa'daki Yûnus merkadinin ise, Âşık Yûnus adlı Yûnus Emre muakkibi bir başka mutasavvıf şaire ait olduğu söylenmektedir. Şâirin bunlardan başka Kula'da, Erzurum Dutçu (Düzcü) Köyü'nde, Isparta Keçiborlu'da, Afyon Sandıklı'da, Ünye ve Sivas'ta bir yol üzerinde ve hatta Azerbaycan'da makamları bulunmaktadır.³⁸ Dikkat edilirse adı geçen yerler bilhassa Orta Anadolu bölgesinde yoğunluk kazanmaktadır. Bir Türkmen velîsinin bu kadar yerde mezar ve makamının bulunması düşündürücüdür. Şüphesiz, mezar olarak gösterilen yerlerin bir tanesi gerçek mezar, diğerleri ise makamdır. Yûnus'un bu kadar yerde yatışının söylenmesi, milletimizin Yûnus Emre'yi ne kadar çok sevdiğini açıkça göstermektedir. Elde ettiğimiz bilgiler ışığında -tarafsız bir anlayışla- diyebiliriz ki, bu makam ve mezarlar içinde gerçek mezar büyük bir ihtimalle Sarıköy'dedir. Yûnus'tan bahseden en eski kaynaklardan Vilâyetnâme,³⁹ Nefahatü'l-Üns⁴⁰ ve Şakâyk Tercümesi'nde,⁴¹ şairimizin Kütahya Suyu'nun Sakarya Nehri'ne karıştığı yer yakınında, yani Sarıköy'de yattığı söylenmektedir.

Yukarıda, Yûnus'un mezarıyla ilgili görüşleri muhtasaran ele almış durumdayız. Görüleceği üzere, şairimizin hakikî mezarının hangisi olduğu bilinmemektedir. Mevcut belgeler de yetersiz kalmaktadır. Yeni belgeler olmadan bu tartışmanın devam ettirilmesi lüzûmsuzdur. Şu da var ki, eldeki belgelerin herhangi birinin itiraz edilmesi mümkün olmadığı gibi, doğrudan kabul edilmesi de imkân haricidir.

Türkler, C. 7, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara

Unutulmaması gereken bir husus da şudur; o devirde, Yûnus Emre adında birden çok kişi yetişmiş olabilir.

Nihayet kanaatimiz odur ki, Yûnus Emre'nin mezarıyla ilgili tartışmaların uzatılması yersizdir. Bu konu, yeni belgeler bulunana kadar sadece bilimsel araştırma yapanların arasında tartışılmalıdır. Amatör araştırmacılarca yapılan mahallî kavgalar bilimsel gerçeklermiş gibi yansıtılmamalıdır. Bilinmelidir ki, Yûnus Emre, aziz milletimizin sevgilisi olmuş bir aşk ve gönül adamıdır. O halkımıza asırlardan beri hayat veren bir nefes ve duygularımızın tercümanı olmuş bir sestir. Yûnus, bu yönüyle değerlendirilmelidir. Gerçekte Yûnus Emre gibi ölümsüz fikirleri olan kişilerin bizim için önemli olan cephesi, fikirleridir;

Ölen hayvân durur âşıklar ölmez

veya;

Ol dost ile benim işim ölüp dahi bitmeyiser

diyen yüce gönüllü bir insanın mezarıyla ilgili yersiz tartışmalar yapmak, doğru olmasa gerekir. Onu hakikaten anlayanlar; "Yûnus'un mezarı toprakta değil, gönüllerdedir" fikrinden hareket etmişlerdir. Aziz Bah-tiyar Vahabzâde "Yûnus Emre'ye" ithaf ettiği şiirinde "bir yerde ölüp bin yerde doğan Yûnus" hakkında ne güzel diyor:

Bir yerde ölüp bes niye min yerde doğuldu

Aşkında yanırken yeniden bir de doğuldu

Şi'rindeki bikmetli satırlarda doğuldu

Bir yerde ölüp bes niye min yerde mezârı

Her gün kazılır çünkü gönüllerde mezârı

Otlarda, çiçeklerde ve gönüllerde mezârı

Efsâne mi gerçek mi? Bu insân nice insân

Vartlık sesidir kopmuş o Türk'ün kopuzundan

Çiçek demeti.

Yûnus Emre, bir de, başka Yûnus-larla karıştırılagelmiştir. Kuvvetli bir ihtimale göre, "Bizim Yûnus"tan sonra Âşık Yûnus mahlasını kullanan başka bir Yûnus-veya Yûnuslar daha yaşamıştır. Âşık Yûnus, Bursalı olup H. 843/M. 1439 senesinde vefat etmiştir. Vefatına "Âşık" Yûnus Emre" ve "Gülşen-i tev-hîd" terkipleriyle tarih düşürülmüştür. Bir Kübrevî dervişi olan Bursalı Yûnus, şiirlerinde Emir Sultan Hazretlerini övmektedir. Mezarı, XVII. asır Halvetî mutasavvıflarından olan Niyazî-i Mısırî tarafından bulunmuştur.⁴² "Şol cennetin ırmakları"; "Dertli ne ağlayıp gezersin burda"; "Sordum sarı çiçeğe"; "Adı güzel kendi güzel Muhamed"; "Dertli dolap" gibi çok tanınmış olan bestelenmiş ilâhilerin sahibi, Âşık Yûnus'tur. Bu şâirin kimliğiyle ilgili çok az bilgiyi Niyâzî-i Mısırî menâkıbını anlatan Vâkıât-ı Mısırî, Gülzâr-ı Mısırî, Tuhfetü'l-Asrî fi-Niyâzî-i Mısırî adlı eserlerde, ayrıca Abdüllatif Gazzî'nin "Hulâsatü'l-Vefeyât"ında rastlamaktayız.⁴³

Âşık Yûnus'un Bursa'da Karaabdürrezzak mahallesinde ki kabrinde, Bizim Yûnus'a ait bir de makam vardır.

Varlığından bahsedilen bir başka Yûnus ise, Osman Fazlî Atpazarî'nin dervişlerinden olup XVIII. asrın ilk yarısında yaşamıştır. Hakkında pek fazla bilgi bulunmayan bu şairin hece vezniyle basit ilahiler yazdığı sanılmaktadır.⁴⁴

Bilinen bu iki Yûnus'tan başka, Yûnus Emre'yi takip ve taklit eden başka Yûnuslar da olabilir.

Bizim Yûnus'un şiirlerinin kesin olarak tesbit edilememesinin bir sebebi de, kendisinden sonra onunla aynı mahlûsı kullanan şairlerin şiirlerinden kaynaklanmaktadır. Gerçekten de, pek çoğu besteli olan Yûnus taşır-malı şiirler, daima Bizim Yûnus'a mâl edilegelmiştir. Bu husus, Yûnus'un şiir tarzının da gücünü göstermektedir.

YÛNUS EMRE'NİN MENKABEVİ HAYATI

Yûnus Emre'nin tarihî kişiliği menkabeler içinde kaybolup gitmiştir. Kaynaklar O'ndan bahsederken da-ima rivâyetleri aktarmaktadır. Bu sebeple, Yûnus'un hakiki kimliğini araştırırken menkabelerden hareket etmek zarurî olmaktadır.

Yûnus'un destanî hayatı daha çok Hacı Bektaş-ı Velî "Vilâyetnâme"sinde kayıtlıdır. Bu eserde Yûnus'un, Hacı Bektaş-ı Velî huzuruna gidişi anlatılırken şöyle deniliyor:

"Hacı Bektaş-ı Velî, Horasan diyârından Rûm'a gelip yerleştikten sonra velîliği ve kerâmetleri etrafa yayıldı. her taraftan mürid ve muhibler gelmeye, büyük meclisler kurulmaya başlandı. Fakir halli kimseler gelir, nasib alır giderlerdi. O zaman, Sivrihisar'ın şimâl tarafında Sarıköy denilen yerde Yûnus derler bir kimse var idi. Gâyet fakir halli olup ekincilik ederdi. Bir vakit kıtlık oldu, ekinden bir nesne hâsıl olmadı. Yûnus, erenlerin bu güzel vasıflarını işitti. Herkesin bu kapıdan boş dönmemesi dolayısıyla bir bahane ile gidip kifâf edecek kadar bir şeyler istemeği düşündü. Eli boş gitmek için öküzüne dağdan alıp yükleyip Sulucakarahöyük'e doğru yola koyuldu.

Karahöyük'e varınca, Hacı Bektaş-ı Velî huzuruna çıktı, armağanını sunup "ben fakir bir kimseyim, bu yıl ekinimden bir nesne alamadım, ümididir ki, bu yemişi kabul edip karşılığında buğday veresiniz, aşkınıza kifâf edelim" dedi. Hacı Bektaş, "öyle olsun" diyerek abdâllara işaret etti, alıcı alıp, paylaşım yediler, Yûnus bir kaç gün orada eğlendi. Gidecek olunca, Hacı Bektaş'a haber verdiler, O da, "sorun bakalım ne ister buğday mı, nefes mi verelim?" dedi. Sordular, Yûnus "ben nefesi neyleyeyim, bana buğday gerek" diye cevap verdi. Yûnus'un cevabını Hacı Bektaş'a bildirdiler. Hünkâr, "varın Yûnus'a söyleyin, alıcının her tanesi için bir (iki) nefes verelim"

buyurdu. Yûnus dedi ki: "Ehil-ıyalım var, nefes karın doyurmaz, lutfederse buğday versinler kifâf edelim."

Bu sözü Hacı Bektaş'a arzyletiler. Bu defa "varın söyleyin, alıcının her çekirdeği başına on nefes verelim" dedi. Yûnus bu söze karşılık yine: "Ben nefesi neyleyim, çoğum çocuğum var, bana buğday gerek" diye ısrar etti. Rızı olmadı. Hacı Bektaş, dilediği kadar buğday verilmesini emretti, öküzüne yüklediler.

Yûnus vedâ edip yola koyuldu. Köyün aşağı ucunda olan hamamın öte başındaki yokuşu çıkınca aklı başına geldi. Şöyle düşündü: "Vilâyet erine vardım, bana nasib sundular alıcının her çekirdeği başına on nefes verdiler, kâil olmadım. Ne olmayacak iş ettim, gâfil oldum. İmdi bu buğday bir niçe gün içinde tükenür, nefes ise ölünceye dek tükenmez. Ola ki, himmet ettikleri nasibi vereler". Yûnus dönüp tekkeye geldi. Buğdayı öküzün arkasından indirdi. Halifeleri bu hali görüp Yûnus'a "niçün geri geldün" diye sordular. Yûnus, "Bana buğday gerekmez, o himmet olunan nasibi versinler" dedi. Yûnus'un ahvali Hacı Bektaş'a arz edildi. Hacı Bektaş buyurdu ki;

"O şimden sonra olmaz. Biz o kilidin anahtarını Tapduk Emre'ye verdik, var-sın nasibini O'ndan alsın. Yûnus'a bunu buyurdular. Bu söz üzerine Yûnus yola koyuldu. Tapduk Emre'ye geldi. Hacı Bektaş'ın selâmını söyledi, vâki olan hâli anlattı. Tapduk Emre "Safa geldin, hâlin bize ma'lûm olmuştu; hizmet et, emek yetir, nasibini al" dedi. Yûnus dedi ki; "Ne hizmet var ise yapalım!"

Tapduk'un tekkesi'nin ardında dağ vardı. Tapduk, Yûnus'u dağdan odun getirme hizmetine koştu. Yûnus her gün dağdan odun getirir oldu. Odunu sırtına vurup getirirdi. Amma, yaşını ve eğrisini kesmezdi. "Erenler meydanına eğri yakışmaz" derdi. Tam kırk yıl bu hizmeti gördü.

Günlerden bir gün Anadolu (Rum) erenleri Tapduk Emre'nin tekkesine geldiler. büyük cemaat oldu. Meclis kuruldu. O mecliste Yûnus-ı Gûyende derler bir kimse vardı. Yûnus da orada idi. Tapduk Emre cebzelenip hâl lenince Gûyende'ye, "Yûnus, söyle!" dedi. Gûyende işitmedi. Tekrar "Yûnus şevkimiz var, sohbet eyle işitelim" dedi. Yûnus-ı Gûyende yine işitmedi. Üçüncüsünde de Gûyende'den haber çıkmayınca, bu sefer ikinci (Bizim) Yûnus'a dönüp;

"Yûnus, vakit oldu, o hazinenin kilidini açtık, nasibini alıverdin, sen söyle! Bu mecliste sohbet eyle. Hünkâr varlığının nefesi yerine geldi" dedi. Yûnus'un gönlü açıldı, gözlerinden perde kalktı, şevk denizine düştü. Ağzını açıp inci ve cevâhir saçtı. İlahî hakikatlerin sırlarından, inceliklerinden öyle sohbet eyledi ki, işitenler hayrân kaldılar. Sonra o ne söylediyse hepsini kaleme aldılar Ulu bir dîvan oldu. Hâlâ, mezarı Sivrihisar civarında doğduğu yere yakındır".⁴⁵

Kur'an-ı Kerim Kitabesi (Abdurrahman Hilmi Efendi).

Yûnus Emre'nin destanî hayatı kendi çağından günümüze kadar özellikle sûfî çevrelerde "bir sâlik modeli" olarak sürekli anlatılmıştır. Bu özellik, şiirleri için de geçerlidir. Onun şiirleri, sâliklere gerek usûl (erkân) öğretiminde ve gerekse aşk ve irfân telkin eden özellikleriyle nüfûs asırlardan beri okunmuş ve okunmaktadır. XVI. Asır Halvetî şairlerinden Elmalılı Vâhib Ümmî'nin; "Biz Yûnus'un sebakın evliyâdan okuduk/Gizli değil belliyiz şimdi zamân içinde" beytinde bahsettiği "Yûnus'un sebakı", Onun divânı ve fikirlerinden başka bir şey değildir. Bu beyit, Yûnus Emre'nin şöhretini ve tesirini üç asır sonra açıkça göstermektedir.

Şâirimizin bir kısım rivayetlerini XVI. asırda yaşayan Mehmed Üftade (ölm. 1580) anlatmış, bunları derlediği -sonra post-nişîn- Aziz Mahmud Hüdayî (Ölm. 1628) "Vâkıât" adıyla Arapça bir eserde derlemiştir. Vâkıât'taki rivayetler, Yûnus Emre'nin "Vilâyetnâme"deki menâkıbını tamamlar gibidir. Hüdayî'nin aldığı notlara göre, Yûnus'un müşîdi Tapduk Emre "Şeşta" çalardı. Bir gün yanında birisi vardı. Tapduk gene şeşta çalmaya başladı. Şeştanın sesi adama dokundu, cezbe lendi, san'atını bırakıp Tapduk'a derviş oldu.⁴⁶

Vakıât'taki rivayetlerin birinde, Yûnus Emre'nin, Tapduk Emre'ye otuz yıl hizmet ettiği, tekkeye odun taşıdığı ve nihayet şeyhinin kızıyla evlendiği yazılıdır:

"Yûnus Tapduk'a otuz yıl sadakarla hizmet etti. Odun taşımaktan sırtı yara oldu. Fakat kimseye belli etmedi. Şeyhi onu severdi. Bu, öbür dervişlere ağır geldi. Şeyhin kızını seviyor da onun için bu ağır hizmete katlanıyor, dediler. Bu dedi koduyu Tapduk'a duyurdular. Tapduk, Yûnus'un hâlini bilirdi. Onları doğru yola getirmek, şüphelerini gidermek için, bir gün Yûnus'a tekkeye hep düzgün odun getirmesinin sebebini sordu. Yûnus, "doğru olmayan bu kapiya layık değildir", diye cevap verdi. Tapduk "söyle Yûnus'um söyle!" dedi. Yûnus bu nefesin bereketiyle şâir oldu. Sonra Tapduk, ihvân yalancı olmasınlar, utanmasınlar, diye kızını da Yûnus'a verdi. Bu kız Kur'ân okurken akan sular durur, dinlerdi."⁴⁷

Vâkıât-ı Üftade'de anılan bir başka rivayette de, Yûnus, otuz sene hizmetten sonra sülûkunu tamamlamadım, zannıyla tekleden ayrılmış ve fakat, yolda rastladığı yedi er ve onlarla yaşadığı olağanüstü hâllerle gafletten uyanmıştır. Üftade bu hatırayı şöyle nakleder:

"Yûnus Tapduk'a otuz yıl hizmet etti. Fakat, kendisine bâtın âleminde birşey açılmamıştı. O da kaçıp dağlara, kırlara düştü. Bir gün bir mağarada yedi ere rastladı, onlarla arkadaş oldu. Her gece onlardan biri dua eder, duası bereketiyle bir sofraya yemek gelirdi. Nevbet Yûnus'a geldi, O da, duâ etti: "Yâ Rabbi, benim yüzümü kara çıkarma. Onlar kimin hürmetine duâ ediyorlar-

sa, Onun hürmetine beni utandırma," dedi. O gece iki sofraya yemek geldi. "Kimin yüzü suyu hürmetine duâ ettin", diye sordular. "Önce siz söyleyin" dedi. Onlar, "biz Tapduk Emre'nin kapısında otuz sene hizmet eden erin hürmetine dua ederiz" dediler. Yûnus bunu duyunca hemen geri döndü ve doğru gelip Ana Bacı'ya sığındı. "Aman beni bağışlat" dedi. Ana Bacı dedi ki: "Tapduk, sabah namazına abdest almak için çıkar. Kapı eşigine yat. Üstüne basınca bu kim diye sorar. Ben, "Yûnus" derim. "Hangi Yûnus?" derse bil ki, gönlünden çıkmışsın! "Bizim Yûnus mu" derse ayaklarına kapan, kendini bağışlat. "Yûnus Ana Bacı'nın dediği gibi eşige yattı. Tapduk Emre'nin gözleri görmemiş. Ana Bacı koluna girer, abdest almağa götürürmüş, o sabah gene götürürken ayağı Yûnus'a değdi. Bu kim diye sordu. Ana Bacı, kapanıp suçunu bağışlatır."⁴⁸

XVII. asırda Bolu ve İstanbul'da yaşayan Bayramî şeyhlerinden Bolulu Himmet Efendi, "Âdâb-ı Hurde-i Tarikat" adlı Şa'bânî-Bayramî yollarının âdâbıyla ilgili olarak yazdığı eserinde, sülûkunu tamamlayamayan sâlikin celâl terbiyesinden geçirileceğini anlatırken Tapduk Emre ile Yûnus'un arasında geçen hadiseden örnek verip şöyle der:

"Yûnus'un Tapduk Emre hizmetinde iken dağdan odun getirmeğe gidip, şeyhimin ocağına eğri odun yaraşmaz, diye doğrusunu ararken, dağdan gelip, şeyh, niçin geç geldin, diye azim celâl edip Yûnus dahi, benim istikametinden şeyhin haberi yok diye gece olunca kaçıp üç gündün sonra aslın duyup yine gelmesi gibidir. Zira, azizlerin Celâl ile terbiye ettikleri Cemâl ile terbiye ettiklerinden menzil ü maksûda tez yetişirler."⁴⁹

XVI. asır tezkirecilerimizden Pîr Mehmed Âşık Çelebi (ölm. 1571) Meşâirü's-Şuarâ adlı eserinde, Yûnus'un "Kullâb-ı cezbe ile âlem-i mülkden cenâb-ı melekûta çekilmiş, âlemin insân-ı kâmil ve feridlerinden" olduğunu söyler ve Onun, ümmiliğine işaret eder. Yûnus Emre, Âşık Çelebi'ye göre hâl diliyle konuşup şiir söyler. Âşık Çelebî şöyle diyor:

"Mervîdir ki, her bâr ki, okumak kasd etmiş, hurûf-ı tehecciyi tamâm etmeğe dili dönmemiş ve âyine-i kalbi kûdürât-ı nukûş u hutûla dolmuş. Bedihaten bu beyti demiş:

*Nazar eyle itiri
Bâzâr eyle götürüri
Yaradılanı hoş gör
Yaradandan ötürü⁵⁰*

Yûnus Emre Divânı'nın eski yazmalarında bulunmayan bu dörtlük, halk ağzında şu şekle girmiştir.

*Elif okuduk ötürü
Bâzâr eyledik götürüri
Yaradılanı severiz
Yaradandan ötürü*

Abdülbaki Gölpınarlı, Şerafettin Yaltkaya'dan alıp faydalandığı bir Mecmua'da Yûnus'la ilgili bazı rivayetlere rastlamıştır. Bunları değerlendirirken şöyle diyor:

Gülşenî Hasan Sezaî halifesi Mustafa Efendi'den hilafer alan ve 1802'de İstanbul'da ölüp Hasekî'de şeyhi bulunduğu Başçı Mahmûd Tekkesi'nin avlusuna gömülen Mehmed Saîd Efendi'nin Mecmûa'sında Yûnus'a ait şu rivayetler var:

"Şeyh Yûnus Emre Hazretleri duâyı ve niyâzı böyle buyururlarmış ve icâbet vâki olurmuş deyü kudemâdan isticma' eyledik. Teberrüken bu mahâlle kaydolundu:

*Binbir adlu bir Allah
Yüz bin adlı yâ Sübhân
Bir iş düştü bir dermân
Sen yarî kıl yâ Rahmân
Cenâblarından duâ niyaz edenlere böyle buyurmuş k.s."*

Gene aynı Mecmûa'da Niyâzî-i Mısırî'nin (Ölm. 1694) Yûnus Emre'ye atfedilen:

*Çıkıdım erik dalına anda yedim üzümü
Bostân ıssı kakıyıp dir ne yersin kozumu*

matlalı şathiye'yi şerh ederken, "Allah'ım, sen bizi, keremler sahibi emin sevgili Muhammed'in hürmetine, tam gerçeğe ulaşanlardan et. Sapıklıkta kalanlardan etme." şeklinde Arapça bir dua okuduğu kaydediliyor."⁵¹

Köstendili Şeyhî Süleyman Efendi, (Ölm. 1819) telif ettiği "Bahrü'l-Velâye" adlı velîler tezkiresinde, Tapduk Emre'den, Yûnus'tan, şiirlerinden ve tekkeye taşıdığı odunlardan söz ettikten sonra şu rivâyeti anlatır:

"Naklolunur ki, Mevlânâ Rûmî demiştir ki, İlahî menzillerin hangisine çıkdımsa, bir Türkmen Kocası'nın izini önümde buldum, O'nu geçemedim. Bundan murâdları Yûnus Emre'dir."⁵²

Bir halk rivayetinde, Yûnus'un üç bin şiir söylediği, fakat Molla Kâsım adlı bir zâhidin, bu şiirleri şeriata aykırı bulup tahrir ettiği söylenir. Bu rivâyete göre, Molla Kâsım, şiirleri ele geçirip bir su kenarına oturur. Bin tanesini yakar; bin tanesini de suya atar. Kalan bin şiiri okumaya başlarken, şu beyitle karşılaşır:

*Dervîş Yûnus bu sözlü eğri büğrü söyleme
Seni sıgaya çeken bir Molla Kâsım gelir*

Beyti okuyan Molla Kâsım, şaşırır, tevbe'ye gelir ve Yûnus'un velâyetine inanır. Ne var ki, iş iştenden geçmiştir. Elde sadece bin adet şiir kalmıştır.

Halk şimdi yakalın şiirlerin gökte melekler tarafından; suya açılan şiirlerin balıklar tarafından ve kalan şiirlerin de insanlar tarafından okunduğuna inanır."⁵³

Bir başka rivayet ise şöyledir:

"Yûnus feyiz almadım diye şeyhinden ayrıldıktan sonra, karşılaştığı dervişlerle başından geçen mâcerâ üzere-

rine kendi mertebesini anlamış, şeyhinin büyüklüğünü tasdik ederek dergâha dönmüş ve eşliğine yatarak kendisini affettirmiştir. Fakat, Tapduk, "mertebeni öğrendin artık burada duramazsın, asâmı attığın yere gider orada ruhunu teslim edersin" demiş. Asâsını atmış. Yûnus bu asâyı tam beş sene aramış, sonunda Sarıköy'de bulmuş ve orada ölmüş."⁵⁴

Son olarak konuyla ilgili meşhur bir rivayeti daha kaydedelim:

Yûnus birgün Mevlânâ'ya; "Mesnevî'yi sen mi yazdın" demiş. Mevlânâ ever deyince, "uzun yazmışsın! Ben olsam: "Ete kemiğe büründüm/Yûnus diye göründüm" derdim, olur biterdi!" demiş."⁵⁵

YÛNUS EMRE'NİN ESERLERİ

Yûnus Emre'nin Risâletü'n-Nushiyye ve Divân-ı İlâhiyât olmak üzere, bilinen iki eseri vardır."⁵⁶

RİSÂLETÜ'N-NUSHİYYE

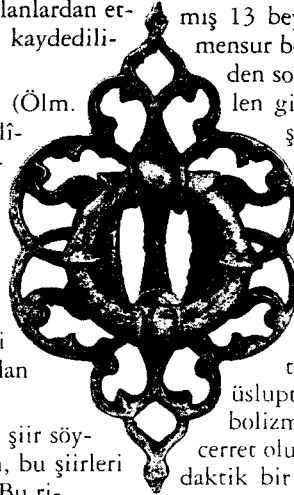
Bu eser, H. 707/M. 1307 yılında, mesnevî şeklinde yazılmış tasavvufî bir nasihatnâmedir."⁵⁷

Risâle "Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilün" vezniyle yazılmış 13 beyitlik bir mesnevî ile başlar daha sonra bir mensur bölüm gelir. Asıl mesnevî, bu mensur bölümden sonra başlar. Metin, mensur kısımdan önce gelen giriş beyitleriyle birlikte 600 beyitten müteşekkildir. Asıl mesnevî "Mefâ'ilün/Mefâ'ilün/Fe'ülün" vezniyle yazılmıştır. Aruz vezninin Türkçe'ye yeni yeni adapte edildiği bir devirde yazılan risale'de, bir hayli vezin aksamaları vardır.

Risâletü'n-Nushiyye, belli bir plana göre yazılmakla birlikte eserin üslûbu, Yûnus'un ilâhîlerine nisbetle daha az şiiriyet taşır. Bu mesnevîde ahenkten ve âşıkâne bir üsluptan söz etmek mümkün değildir. Fakat sembolizm müphemeldir. Buradaki mefhumlar, mücerret olup, genellikle teşhis san'atıyla işlenmiştir. Diktik bir tahkiye olan Risâletü'n-Nushiyye, insanın, insân-ı kâmil olma yolunda yaşadığı sülûk denilen manevî yolculuğunu anlatmaktadır. Yûnus, bu manâ yolculuğunu anlatırken devrin sosyal ve kültürel değerleriyle, mücâhede, aşk, muhabbet, kanaat, ıstırap gibi ledünnî hâllerin evrensel kavramlarını kaynaştırıp kısmen sembolik bir mesnevî kaleme almıştır.

Eserin mahiyeti kısaca şöyledir:

Baştaki on üç beyitlik kısımda Yûnus, insanın Allah tarafından nasıl yaratıldığını anlatır: İnsan, anâsır-ı erbaa ve cândan ibarettir. Anâsır-ı erbaa, insan ölünce, tekrar asıllarına dönerler. Huy; Cân (Ruh) ölmez, ebedîdir. İnsan bu dünyaya yaratılış sırrını öğrenmek için gelmiştir. İnsanın terkiibindeki toprak ile sabır, iyi huy, Tanrı'ya dayanmak, halka iyilik etmek, izzet ve şerefini korumak; su ile arılık, cömertlik, lütufta bulunmak ve Tanrı'yla buluşmak sıfatları gelmiştir. Bu sekiz sığata karşılık, in-

Bronz Kapi
Tokmağı (18. yy)
(Muhsin Bilge
Koleksiyonu)

sana, yel ile yalanın, riyânın, tizliğin ve nefsin; od ile de kibrin, şehvetin tama'n ve hasedin geldiği bildirilir. Diğer taraftan insana cân ile de, izzet, vahdet, utanma ve hâl edepleri verilmiştir.

Görüldüğü gibi, maddî ve fânî beden ile manevî ve ebedî olan ruh mahiyetleri itibariyle birbirine zıttır. Beden insanı dünyaya bağlar. Rûh Tanrı'ya yükselmek ister. İnsanoğlu'nun hayatı bu sebeple dramatik bir durum arzeder. İnsanda beden hâline gelen dört maddî unsur, birbirine zıt ihtirasları doğurur.

Mesnevînin mensûr bölümü akıl ve bilgi konusuna ayrılmıştır:

Akl, pâdişahın yani Tanrı'nın kadîmliği nûrundan-
dır. Akl-ı ma'âş, akl-ı ma'ad, akl-ı küll olarak üçe ayrılır. Akl-ı ma'âş, dünyada geçim işlerini başarır; akl-ı ma'ad âhiret işlerini bildirir; akl-ı küll ise Tanrı tecellîsidir.

İmân, Tanrı'nın hidâyeti ışığındandır. O da üçe ayrılır; ilme'l-yakîn, ayne'l-yakîn, Hakke'l-yakîn.

İlme'l-yakîn, yani bilgiyle elde edinilen iman, akıldadır. Ayne'l yakîn, yani manevî görüş (kalb gözü, mûkaşefe) ile edinilen iman gönüldedir. Hakke'l-yakîn, yani buluş ve oluşla edinilen imân cândadır. Cân ile olan imân cân ile gider. Cennet, Tanrı'nın lütfu nurundandır. Cehennem, adaletinin tecellîsidir. Toprak Tanrı'nın nûru; su, hayâtı, yel (hava) heyberi; od (âteş) hışmının tecellîsidir. Toprakla suyun yeri Cennet'tir, yel ile âteşin yeri Cehennem.

Yel ve âteşle dokuz kişi gelmiştir. Bunların her biri binbaşısıdır, bin ere hükmeder. Kime gelirse, onu, kendi yurduna götürmek isterler. Toprak ve suyla on üç kişi gelmiştir. Bunlar da binbaşısıdır, her bir erinin hükmünde bin er vardır. Kime gelirse onu Cennet'e çekerler. Can ile gelen dört kişidir. Bu dört kişi can ile gelmiştir, can ile gider. Bunların biner eri vardır. Bunlarla olanlar, didara gark olurlar. Toprak ve su ile gelenler Cennet'e giderler. Âteşle, yelle gelenler, Cehennem'e giderler, Cân ile gelenler ise Tanrı'ya ulaşırlar. İnsanın hangi bölükten olduğunu bilmesi gerekir."

Eserin bu mensur bölümünden sonra manzum bölümler başlamaktadır. Manzum bölümlerde:

- 1- Ruh ve akıl (Beyit: 14-84)
- 2- Kibir ve Kanaat (Beyit: 85-184)
- 3- Buşu ve Gazâb (Beyit: 185-282)
- 4- Sabır (Beyit: 283-318)
- 5- Buhl ve Hased (Beyit: 318-459)
- 6- Gaybet ve Bühtân (Beyit: 459-589) konuları ele alınır.

Bütün bu kavramlar, destanî birer hikâye şeklinde ve zaman zaman alegorik bir üslûpla işlenmektedir. Bu arada sık sık, teşbih, mecâz ve özellikle teşhis san'atlarına başvurulur.

Birinci hikâye, ruh ve aklın şerhidir: Gönül, azîm bir cihandır. Nefis terkedilmeli, gönül denen azîm cihana gidilmelidir. İnsana iki sultan havale edilmiştir. Biri Rahmanî, diğeri ise şeytanîdir. Her ikisi de kişinin mülkünü ele geçirmek için mücadele ederler. İnsan bu sultanlardan hangisine bağlıysa, onun hükmüne girer. Bunlardan Rahmanî askerler on üç bin er (kişi) dir. Kolay kolay yenilmezler. Bir haşerata benzetilen nefis askerleri de, dokuz bin kişidir. Bunların atları daima eğri yani savaşa hazır; yüzleri de karadır. Tabi ki, gayeleri, rûh askerlerine saldırmaktır. Yûnus, kişinin bu gruptan olmasını tavsiye ederek;

*Sakıngıl kim bulardan olmayasın
Ki nefis divânına yazılmayasın*

der. Sultana, kadîmden âsî olan nefis haşerâtından kurtulmak için onu asmak gerekir:

*Kadîmden nefsdür sultâna âsî
Bir urgandır hemân onun bahâsı*

Yûnus'a göre, insanı iyi veya kötü bir yöne sevkeden mânevî kuvvâ, sevgidir. Bir mısra-
ında, "Çalabın dünyasında dürlü dürlü sevgi var" diyen şâir, insanın neyi severse ona iman ettiğine inanır:

*Neyi severisen imânın oldur
Niçe sevmeyesin sultânın oldur*

Dünyevî ihtiraslar, bitip tükenmeyen arzular, hakikî sevgiye engeldir. Bu hususlar tama' kavramı etrafında uzun uzun anlatılır. Yûnus tama'yı, düşenlerin içinden çıkamaya-
cağı bir hapishaneye, yahut, vücut zindanındaki işkenceci ve acımasız askerlere benzetir. Bu askerler, zindana düşenin elini ayağını zincire vururlar. Tamadan kurtulmanın tek çaresi "kanaat"a başvurmaktır; kanaat askerlerinden yardım istemektir:

*Kana'at fakrıla uş gele şimdi
Baka dur düşmene gör n'ide şimdi*

Kanaat, Hâlik'in cemâl sıfatlarındandır. Tama' askerlerinden daha kuvvetli olan Kanaat askerleri, uçar kuşlara benzeyen atlarıyla çevik birer gâzidirler. Gönül şehrinin gerçek sahibi bunlardır. Şehri zapteden tama askerlerini kılıçtan geçirip, kurta-
rılar. Şehir halkı, rahata kavuşur:

*Kamu şehr ü kamı il râbat oldı
Nereye vardısıa pür-nî'met oldı*

Risâle'nin ikinci bölümü "Dâstân-ı Kibr" başlığı taşımaktadır. Yûnus, "kibr"i, dağ başlarında oturan ve yol kesen harâmîlere benzetir. Bu benzetme, diğer bazı benzetmelerle birlikte devrin sosyal hayatından alınmış anlamlı bir belge değeri taşımaktadır. Özellikle yarı göçebe bir hayat yaşayan Anadolu Türkünün başı "harâmîlerden dertlidir. Yûnus bu motifi içe dönük (soyut) bir malzeme olarak kullanır. Harâmî, nefsin bir sıfatı olan kibri temsil edince, bunun zıddı olan tevâzu ile birlikte

Tarikat sancığı
alemi (19. yy.)

işlenir. Bu bölümde kibir, "dağ" sembolüyle verilir. Dolayısıyla tevâzu-Yûnus'un ifadesiyle aşaklık-dağın aksine "yer" (düz arazi, ova) kelimesiyle ifade edilir:

*Niçe dura harâmî dağ başında
Girer bir gün ele yol savaşında*

beytinde işaret edildiği gibi, nefis harâmîsi günün birinde yakalanacaktır. Bundan, kibirlenmekten vazgeçen kişinin tevâzuya ulaşacağı anlaşılır. Yûnus bu noktada, şöyle bir tavsiyede bulunur:

*Sakıngıl olmagıl kibirle yoldaş
Kibir kandayısı onunla savaş*

Yûnus, kibirli kişilerin özelliklerinden de bahseder. Ona göre, kibirli kişi erenlere eremez; özünün düşmanıdır, özünü göremez, Makamları "siccîn" (Cehennemde bir vâdi) dir. Ömrü kibirle yele verip, hebâ etmek doğru değildir. Kişiyi kibirden kurtaracak olan vasıta "akıl" dır.

Yûnus, yüksekte bakanlara "Yürü imdi meded iste akıldan" tavsiyesinde bulunur; onları alçak gönüllü olmaya çağırır. Kibir, eninde sonunda tevâzu (yer alçağı) tarafından yere indirilecektir. Yer alçağı, yani tevâzu sıfatı, kılıcını çekip kibir harâmîsinin üzerine gelir:

*Kılıç tartup gelir yer alçağından
Kibir gördi anı kaçır dağından*

Yûnus, kibir ve tevâzuyu ele aldığı bu bölümde, başka motiflere de başvurur. Su, alçaktan aktığı için, Yûnus'un aşaklık dediği, tevâzu-yu temsil eder. Saflığın ve hayatın timsali olan su, yücelerden alçaklara akar gelir. Başka kaynaklarla birleşerek ırmak olur ve denize ulaşır. Deniz, ilâhî rahmet ve vahdetin, vücûd birliğinin remzidir. Rahmet ve vahdet denizine ulaşmak için tevâzu pınarlarının kaynayıp çöşmesi, birikip akması gerekir:

*Bu alçaklık akuban ırmağ oldu
Ki bellidir denize varmağ oldu
Ne denli kuvvetli olursa pınar
Eremez denize ol yere siner
Akıp su alçağa suya katılır
Su suya erdi denize yetilir
Denize değin ırmağıdı adın
Ko andan ötesin denize daldın*

Denize ulaşan kişi, "dür, sadef" yahut "gevher" bulacaktır. Bu kıymetli madenler, vahdet sırrı; diğer bir söyleşiyle mutlak hakikat demektir:

*Eden alçaklık ol gence sataşır
Yüce yer gözeden rence sataşır*

Kibir konusu, alçaklık sıfatının kibri mağlup etmesiyle son bulur. Alçak (mütevazî) kişinin makamı "aşk yeri" dir:

*Yûnus alçaklığı yavlak beğendin
Anun için bu aşk yerine kondun*

Aşk makamını bulanlar, "kamunun faydalandığı bir sebile" benzetilerek diğer konuya geçilir.

Eserin üçüncü bölümde "Buşu", yani, gazab konusu işlenmektedir. Kişinin nefsî faaliyetlerinden olan öfke, tıpkı kibir gibi, rûhun güzelliklerini yok eder. Bu kötü sıfat da, "savaşçı" bir bahadıra benzetilmektedir:

*Buşu derler bana benem bahadır
Düzenlik bozmağa her yerde hâzır*

Yûnus, buşu adlı kötülükler saçan bahadırın özelliklerini anlatırken zaman zaman mübalağalı tasvirler de yapar. Buşunun hışmı o kadar fazladır ki, bu hışımla denizi ateşe verebilir:

*Benim ileyime kim katlanısar
Kim hışmımdan deniz oda yanısar*

Nereye varırsa baş kesilir. Buştığı (öfkelenildiği) anda herkesi öldürür. Önüne gelenin cânına kıyar. Yarattırmış hiçbir şey, buşuya karşı duramaz. Yüz bin er, gözüne "zerre" kadar görünmez. Bastığı yerde "ot bitmez"; hayattan eser kalmaz.

Yûnus, buşunun karakterini uzun uzun anlattıktan sonra, buşu-imân münasebetlerini açıklar. Gönünde buşu olan kişinin imanı yoktur, diyerek gönül mülkünün bu sıfattan temizlenmesi gerektiğini belirtir:

*Buşu kimdeyise imânı gider
İmân gerekise varını gider
Buşu geliceğiz imân ne olur
Oda düşer yanar yâ cân en olur.*

Kişi, buşudan kolay kolay kurtulamaz. "Sakıngıl buşudan ol gizlenipdir" mısraında belirtildiği gibi, buşu, faaliyetlerini gizli gizli devam ettirir. Bir yerde de, buşu "elinde asa, boynunda taylâsân" olan bir pîr şeklinde tasvir edilir. Hak esriği âşıklar, bu sinsi düşmana "eyvallah" etmezler. Çünkü âşıklar, Allah sevgisiyle doludurlar. Kalblelerinde, sultan olan Allah tecellî etmiştir.

Yûnus'a göre, buşu (öfke) dan kurtulmanın yolu "sabır" dan geçer. Bu bölümün sonlarına doğru şâir, buşuyu çeşitli benzetmelerle ele alıp işler:

Hırsıza benzetilen buşu, kalb evine girmiş, her şeyi yağmalamıştır. Bu arada, ev sahibi (cân) uyumaktadır:

*Çü bâtin evini pes uğru aldı
Bu zâhir 'amelin de taşra kaldı*

Buşu denen uğru, hırsızlık ve yağmacılık yaparken, akıl, kalb evinin sahibi (rûh sultanı) ne yardım için koşar. Akıl, casuslarından aldığı bilgileri değerlendirir; düzenlik sağlamak için çavuşları vasıtasıyla asker toplatır. Bu arada, sarayın divânında konuşulup, tartışılan ve şikâyet edilen tek konu vardır; buşu:

*Divânda söylenir bunca diin ii gün
Şikâyet buşudandır sözde her gün*

Divânda alınan karara göre, sabıra, buşuyu tutması havâle edilir. Sabır, "İbrahim Edhem" misali, büyük cüssesi ve heybetiyle çıkagelir. Nihayet buşu ve askerleri, sabıra rahammül edemezler:

*Yûnus sabr ile olur işin müyesser
Bulurum sabr ile bir mülk-i diğër*

Eserin dördüncü bölümünde, sabır konusu daha geniş ele alınır.

Sabrın, her işinin iyilik olduğunu söyleyen Yûnus, sabırlı kişilerin büyük devlet bulan ulu kişiler olduğunu belirtir. Hz. Yûsuf, kardeşleri tarafından atıldığı kuyudan sabırla kurtulmuş, yüce makamlara ulaşmıştır:

*İşitdin Yûsuf'ı ol çâh içinde
Dururdu sabr ile ol mâh içinde*

Bu kıssada söz konusu olan bazı motifler de semboliktir. Yûnus, Yûsuf'un içine düştüğü kuyu ile nefsi (beden) kuyunun kovası ile İlahî bir kurtuluş vesilesini, kervân ile rûh sultanını kasteder. Sabırlı kişinin yolu, tıpkı Yûsuf gibi velîliğe yahut nebîliğe uğrar. İlahî bir emanet olan sabır, insanın Tûr (tecelli) ve Mi'râc gibi tecellilere mazhar olmasına vesiledir. Bu bölüm, sabrın buşuyu yok edeceği hükmüyle son bulur.

Eserin beşinci bölümünde de, "Buhl" ve "Hased" konusu işlenmektedir. Yûnus, bu iki hasleti yukarıdaki kavramlar gibi, "nefsânî askerler" olarak niteler. İnsan, buhl ve haset sıfatlarından Allah'ın yardımıyla kurtulur. Hasûd kişinin akıbeti kötüdür. Eli hiçbir şeye ermez; başkalarının kuyusunu kazmakla vakit geçirir. Fakat, kazdığı kuyuya kendisi düşer. Bahîl de, kendi yediğini bile kıskanan hasîstir. Kazandığını kendisi için harcıyıp biriktiren bu tip şöyle yerilir:

*Kazancın kendinin kendîye vermez
Eli bağılı durur yemeğe ermez*

Yûnus Emre, bahîl (cimri) ve hasûd (kıskanç) kişileri değerlendirirken psikolojik tahliller de yapar. Bunların dirliği azap içindedir. Bir yıl, on iki ayda huzursuz yaşayan kişilerdir; öğüt de dinmezler:

*Hased birle buhûl sağışda değil
Bular merdûd olupdur işde değil
Buların birliğe ikrârı yokdur
Bulara her ne olsa ârı yokdur*

Söz bahîllerden açılınca, Kârûn'dan bahsedilmeden geçilmez. Çünkü Kârûn, hasîsliğin sembolüdür. Yûnus buna telmihen, "Bahîl olan kişi Kârûn'la kopar" der. Sonra Kârûn'un, malıyla; mülküyle, parasıyla nasıl helâk olup gittiğini anlatır. Bu kıssadan alınacak ders bellidir: Mülk Allah'ındır. Kişi, kendisine emanet edilen mal ve parayı nasıl değerlendirirse değerlendirsün, bunları kendi irâdesiyle ne artırabilir ne de eksiltir. İnsana düşen, kazancının ösrünü vermesidir. Malını canından tatlı bilip Kârûn gibi yok olup gitmek, mahşerde boynu zincirle kalmak demektir:

*Zekâtın vermeyenin bâli budur
Olur boynuna zencîr mâli budur*

İnsan mal ile zengin olmaz. Gerçek zenginlik gönül zenginliğidir:

*Erin baylığı mâl ile değildir
Niçe mâlîya yoksul diye gül dur*

Yukarıda işaret edildiği üzere, buhl ve hased, yağmacı askerlere benzetilmektedir. Bu askerlerin talanlarından kurtulmak için, akıldan yardım istenir. Allah'ın emrine mutî olan akıl, gerçeğe ulaşmada bir vâsıta kabul edilmektedir. Akıl, rûh sultanına şu tavsiyede bulunur:

*Gör imdi akl ana ne deyiser
Bize gelen basedden el yuyısar*

Rûh sultanı bu tavsiyeye uyarak, aklın yanına gider; ne yapması gerektiğini sorar. Akıl şöyle der:

*Akıl aydur gel e bir gözlerin aç
Sehâvet kandayısı ol yana kaç*

Buhl ve hasedden kurtulmanın sehavetla (cömertlik) mümkün olacağını öğrenen rûh, hayır-hasenât yaparak yüzündeki perdeyi kaldırır:

*Tamâm oldı çü söz sehâvet erdi
Hasenât yüzünden nikâbı gitti*

Yûnus, bahîl konusunun sonunda, "terk"le ilgili bilgiler de verir. Terk, dünyevî ihtirasları gönüle doldurmak demektir. Bekâya ulaşmak için terk makamlarını yaşamak gereklidir. İlim ve amel, terki yaşamaya yeterli değildir. Tanrı, velîlere ve nebîlere "cân terki"ni emretmiştir. Nihayet sahîler (cömert), cândan; Cennet ve Cehennem kaygusundan geçmişler, Cemâl müşahedesine yönelmişlerdir. Onların gönüllerinde "tecelli balkımış"tır. Artık sahîlerin varlıkları "Hak katında edepten" ibarettir. Yolları da, "aşk yolu"dur:

*Tarîk-ı aşka ne sernuîye ne mâl
Bular aşk ile olmak oldı muhâl*

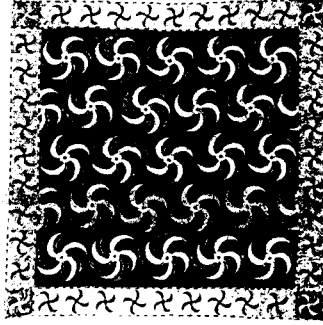
Dünyada ölmeden önce ölen cömertler, hesaplarını vermişler, Hakk'a ulaşmışlardır.

Yûnus, buhl ve hasedden sonra, Gaybet (dedi-kodu) ve Bühtan (yalan) konusunu ele alır. Yûnus Emre'ye göre, bühtân, gaybet ve kin, akılla birlikte bulunamaz. Bu sıfatlar insana sonradan ârız olur. Bühtan ve gaybet, kınanacak huylardandır. Her iki sıfat mutasavvıfa göre "küfür"dür. Gaybet, kişinin ağızındaki hayza benzetilir:

*Kişinin hayzıdır ağızında gaybet
Ki gaybet söyleyen bulmaya rahmet*

Gaybet, insanı kendisinden uzaklaştırır. Başkalarının dedi kodusunu yapan kişi, bakışlarını maddeden mânâya, dıştan içe çeviremez. Halbuki hakikatin kaynağı içimizde; özümüzdedir.

Dışarıya (maddeye, mâsivâyâ) takılıp başkalarıyla uğraşmak, vahdet şuurundan yoksun olmak demektir. Yûnus, her türlü kötülüğün nefsimizde başlayıp nefsimizde bittiğine kânidir:

İşlemeli bohça. (16-17. yy.)

*İçeri gizlidir cümle yavuz bu
Gider gösterme kimseye anı yu*

Tecelliye mazhar olmak için kalbi temizlemek şarttır. Bal, katran kabına konulmaz. Kalbi temizlemenin, damarlara saykal vurmanın yolu, tevhidden geçer. Hazineler, toprağın derinliklerinde bulunur:

*Kaçan genc bulasın yer kazmayınca
Ya kalb sâfi mi olur kızmayınca*

Yûnus'un bu mevzuda dile getirdiği "sa'y" (çalışma) ile kastettiği manâ, tevhid, tehlil ve ibadetten başka bir şey değildir. Esasen az bir gayret ile hakikat ele geçmez. Çok emek çekmek gerekir. Yûnus, eserinin bir yerinde hakikat kavramını "şeker" kelimesi etrafında geniş bir metaforla izah eder. Burada, şekerin radyla vuslattan duyulacak zevk özdeşleştirilmektedir. Zaten, Yûnus Emre, izah ettiği şekerin "manâ şeker" olduğunu belirtir:

*Şeker için değil sözüümün ucu
Ne yediğim bilir manâ bilici*

Diğer taraftan gaybet ve kin sahiplerinin hali içler acısıdır. Bu sıfatları en kötü huylardan kabûl eden Yûnus, gıyberçi ve ikinci kişilerin gündüzlerini geceye benzetir. Onların gözleri hicap içindedir; kulakları da duymamaktadır. Gözleri gerçeği göremediğinden hırsıza benzetilmekte ve "göz uğrusu" denilmektedir.

Bütün inanç ve fikrini "Allah sevgisi" temeline oturtan Yûnus, göz ile sevgi arasında güzel bir münasebet kurar. İbret nazarı olmayanın kalbinde sevgiden eser yoktur:

*Kamu sevgi tadın ervel göz alır
Onunçün hasreti gönülden kalır
Gözü görmüz kişinin sevgisi yok
Bu gözlü kişiler sevi bile tok
Kişinin gözi neye baksa sever
Tekellüfsüz gönül ol yana akar
Gözü yok kişinin sevmek nesidir
Gönül kul eyleyen göz fitnesidir*

Gerçekte, eşyâ âlemi bir tek nûrun esmâ ve sıfattan tezahürüdür. Bu sebeple, kâinâta manâ gözüyle bakanlar, Hakk'ı müşahede ederler:

*Göz oldur kim müdâm ol cânı göre
Farîzadır kula sultânı göre*

Varlık âlemi, bir tek nûrdan zuhûr edince, kin tutup gaybet edilecek bir varlıktan söz edilemez. Öyleyse insan, bakışlarını kendi içine çevirmelidir:

*Farîza er kişiye kendi sözü
Bakar kendü yoluna kendi gözü*

Yûnus, gaybetle birlikte "söz" konusu üzerinde de durur. O, Hak sözünden başka her sözün "ayruk söz" olduğunu söyler. Sözü hak olan kişi Hakk'ı duyar.

Gaybet, bühtan ve akıl konuları üzerinde durulan bu son bölüm, aklın doğruluğa gaybet evini yıktırmasıy-

la devam eder. Sonuçta, doğruluk ile dirilenler ebedî kalmayı başarır, müşahedeye gark olurlar.

Nihayet bu âlem bir tek nûrdur. Gaybet, kötü söz, hased, cimrilik insanı çokluğa sürükler. Halbuki:

*Ne ye kim bakarsan ol yüzüündür
Kime ne sanursan kendözüündür*

ve bunun hikmetini bilmek gerekir. Doğrular, kalb evinde iman چراğını yakmışlar; karanlığı, yani bütün nefis sıfat ve arzuları sürüp çıkarmışlardır:

*Çırâğı yakıcak karanı kaçar
Özü göyner bize nûr bâbın açar
Çırâk yandı delil doğru bulundu
Ev aydın oldu vü uğru bilindi*

Anlaşılabacağı üzere, burada kalbteki چراğ, iman; ev, kalb ve evi talan eden uğru (hırsız), şeytan (nefis) anlamında kullanılan birer mecazdır. Hülâsa, iman tam olursa, insan nefis-i emmareden kurtulur:

*Çırâk dediğim îmân nûru mutlak
İmânıya dîdârın gösterir Hak
Ol uğru dediğim şeytândır gezer
Ki dem-be-dem içinde fitne düzer*

Görüldüğü gibi Yûnus Emre, Risâletü'n-Nushiyye'de, Hz. Peygamber'in davranış ve düşüncelerinden akseden tasavvufî ahlâkı, yahut seyr ü sülûk denilen manevî yolculuğu, insanın iç mücadelesini; kendini bilme ve bulma gayretini, bir toplum düzeninden hareketle, daha doğrusu Anadolu Selçuklu Türklerinin sosyal hayatından unsurlar alarak anlatır. Ele aldığı soyut dünya anlayışını somut örneklerle, hikâye diliyle ve nasihatçi bir anlayışla işler.

Devlet düzeni içinde sultanın fonksiyonlarını dikkate alarak, vücûd-ı mutlak olan yaratıcı (veya Kudsî rûh) yerine sultanı koyar. Ateş ve yel gibi unsurları teşhis ederek birer şahsiyet verir. Bunlara, vücuttan hükmeden birer kuvvet olmaları sebebiyle binbaşı mesabesinde düşünür: Emirlerine biner asker verir. Toprak ve su ile birlikte vücutta olumlu faaliyetler de bulunan üç hükümler vardır. Bu manevî kuvvetler de, emirlerinde biner er bulunan birer binbaşı konumundadırlar. Cân ile de dört kişi gelir. Bunlar da binbaşılardır ve emirlerinde biner er bulunur. Bu manevî kuvvetlere bağlı söz konusu her er, genel manâda iyilik ve kötülüklerin timsali olmaktadır. Anlaşılabacağı üzere, iyi huyların esas ve temeli toprak ile suya; kötü huyların temeli de, ateş ve havaya bağlanmaktadır. Bu dört unsur arasında bir tezat (çatışma) olduğu da açıktır. Yûnus, unsurlar arasındaki bu tezadı, dost ve düşman askerleri arasındaki çatışmalarla anlatmaktadır. Sonra yine, hikâye ettiği bu mecazî ordu düzenini, realiteye uygun olarak bölüklere ayırır, şöyle seslendirir:

İşlemeli kumaş, (18. yy.)

"İmdi bilgil kim hangi bölükdensin?" Nihayet insan hangi bölümün sözünü tutarsa o bölükten olacaktır. Yûnus Emre, gerçek saadetin nefis ordularından kurtulmakla bulunacağını söyler.

Eserde, ruh ve nefis arasındaki çatışma ele alınırken, akılla ilgili düşünceler de verilmektedir. Yûnus'un bu eserine göre akıl rûh sultanının -casus'a benzetilen- bir yardımcısıdır. Demek ki, akıl Allah'a vuslat için bir vasıttır. Gaye değildir. Akıl, düşman, (nefis) ordularından aldığı bilgiyi ruh sultanına iletir. Ruh sultanı bu bilgileri sürekli değerlendirebilir. Burada tasavvufî bir ifadeyle söylemek gerekirse, Yûnus, ilme'l-yakînden ayn'e'l-yakîne geçiş ifade etmektedir.

Zaman zaman işaret ettiğimiz gibi, mutasavvıf şâir, gerek nefsin, gerekse rûhün vasıflarından bahsederken yine çağın askerî anlayışına uygun olarak bir takım benzetmelere başvurur. Mesela rûh, cihanı esir alan nefis askerlerinin elinde "benzi sarı, dili tutulmuş, aklını kaybetmiş bir âciz" kişidir. Nefis askerleri ise, demir yürekli bahadır erlerdir. Bir başka yerde rûh sultanına bağlı erler, "ipek donlar giyinmiş, burak atlara binmiş, önlerinde yeşil bayrak" olduğu hâlde tasvir edilir.

Başka bir yerde "kibir", harâmîye benzetilir. Buna karşılık revâzu, alçaklarda oturan insanlar gibidir.

Yûnus Emre, bu eserinde sultan, taht, şehir, il, dağ, ova, yer, binbaşı, er, sipahî, ev, uğru gibi şehir medeni-

yeti ve devlet teşkilatıyla ilgili kavramları mecazî de olsa, bol bol kullanmaktadır. Bundan, Yûnus'un akıncı bir toplum ile ikinci bir toplum hayatı arasında yaşadığı ortaya çıkmaktadır. Daha net bir ifadeyle, Yûnus şehir kültürünü tanıyan bir sûfidir.

Eserde anlatılan sosyal olaylar, o devirde Anadolu Türk'ünün başından geçen, yaşanmış olan gerçek olaylardır. Yûnus Emre'nin, tasavvufî tekâmülü, yani seyr ü sülûku anlatırken eserinde realiteye uygun kıssalara baş-

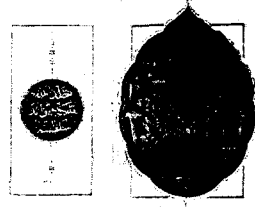
vurması tesadüfî değildir. Derin konuları idrak etmekten yoksun, okuması yazması olmayan, Kur'ân ve sünnetle ilgili bilgileri şifâhî yollarla öğrenen Anadolu halkı, Yûnus'un anlattığı ledünnî dünyadan başka türlü nasıl haberdâr olabirdi? Ayrıca, Yûnus'un ilâhî ahlâkı, basit, anlaşılır ve halkın hayatından alınan bazı kıssalarla anlatması sünnete de uygundur. "Din nasihattir" diyen Hz. Peygamber, insanlara akılları miktarınca konuşulmasını buyurmuştur. Yûnus, bu eserinde konu; üslûp ve gaye bakımından tamamen İslâmî-tasavvufî bir irşad sergilemektedir.

Risale'de, bilhassa teşhis san'atı üstündür.

Yûnus, Mesnevînin sonunda, telif tarihini kaydederek geleneğe uyar:

*Söze târîh yidiyüz yidi idi
Yûnus cânı bu yolda fidî idi*

(H. 707/M. 1307)

Furkan Suresi'nin başlığı. (15. yy.)

DİPNOTLAR

- 1 Mevdî Efendi, Şakâyet-i Numaniyye Tercemesi, İstanbul 1269, s. 78.
- 2 Aşıkpaşaoğlu, Tarih, (Haz. Nihal Atsız) Ankara 1985, s. 194.
- 3 A. Gölpınarlı, Menakıb-ı Hacı Bektaş-ı Veli, Vilâyetnâme, İstanbul 1958, s. 48-49.
- 4 Mevdî, Şakâyet Tercümesi, s. 78.
- 5 Lamiî, Nefahat Tercümesi, İstanbul 1289, s. 91.
- 6 Aşık Çelebi, Meşairü's-Şuarâ, London 1971, vr. 98b.
- 7 Kamil Kepecioğlu, Yûnus Emre Nerede Yatıyor, Nilüfer Mecmuası, S. 4, Bursa 1945, s. 6-7.
- 8 Bu belgelerin metin ve tenkidleri için bkz. Abdülhakî Gölpınarlı, Yûnus Emre, Risâlat-ı Nûşîyya ve Divân, İstanbul 1965, s. XXVI.
- 9 Fuat Köprülü, Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar, Ankara 1976, s. 262-265.
- 10 İbrahim Arslanoğlu, "Yûnusları Ayırmak", II. Uluslararası Türk Halk Edebiyatı Semineri, Ankara 1987, s. 27-33.
- 11 Bkz. Bedri Noyan, Bütün Yönleriyle Bektaşilik ve Alevilik, Ankara 1998, s. 196 vd.
- 12 Fuat Köprülü, Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar, Ankara 1976, s. 257-258.
- 13 Mustafa Tâci, Yûnus Emre Divânı-Tahlîl, İstanbul 1997, s. 46-47.
- 14 Aşık Çelebi, Meşairü's-Şuarâ, (Neşr. Meredith Owens), London 1971, vr. 98b.
- 15 Wilkinson Gibb, Osmanlı Şiir Tarihi (History Of Ottoman Poetry), I-II, (Haz. Ali Çavuşoğlu), Ankara 1999, s. 114.
- 16 Rıza Tevfik, Yûnus Emre Hakkında Biraz Daha Tafsîlat, Büyük Duy-

- gu Mecmûası, Nu: 10-13, Temmuz 1329 (1913); Abdullah Uçman, Rıza Tevfik'in Tekke ve Halk Edebiyatı ile İlgili Makaleleri, Ankara 1983, s. 36.
- 17 Bursalı Mehmet Tahir, Osmanlı Müellifleri, C. I, Tıpkıbasım, (Haz. M. Tâci, C. Kurnaz), Ankara 2000, s. 192.
- 18 Hüseyin Vassaf, Sefine-i Evliya, İstanbul 1990, C. I, s. 137.
- 19 Ömür Ceylan, Tasavvufî Şiir Şerhleri, İstanbul 2000, s. 418.
- 20 Abdülhakî Gölpınarlı, Yûnus Emre ve Tasavvuf, İstanbul 1961, s. 100-101; Aynı yazar, Yûnus Emre, Risâlat-ı Nûşîyya ve Divân, İstanbul 1965, s. XIX.
- 21 Fuat Köprülü, a.g.e., s. 271-273.
- 22 F. Kadri Timurtaş, Yûnus Emre Divânı, Ankara 1986, s. 15.
- 23 Sadık Vîcdânî, Tomar-ı Turuk-ı Aliyye, (Tarikatler ve Silsileleri), Haz. İrfan Gündüz, İstanbul 1995, s. 155.
- 24 Aziz Mahmud Hüdâyî, Vâkıât-ı Üftade, Selimağa Ktp. Hüdâyî Yz. Nu. 574, s. 274.
- 25 Himmet Efendi'ye göre Yûnus, bir gün doğru odun bulma gayretiyle dağda fazla oyalanıp tekkeye geç gelmiş, şeyhinin kızması neticesinde, "benim istikametimden şeyhimin haberi yok" diyerek tekkeyi terketmiş üç günden sonra da aslını duyarak tekrar geri gelmiştir. Bkz. Bolulu Himmet Efendi, Adâb-ı Hurde-i Tarikat, (Vahdet Aynası Kitabı içinde, Haz. Tahir Hafızioğlu), İstanbul 2001, s. 140.
- 26 Bu konunun kaynakları ve tenkidi için bkz. Mustafa Tâci, Yûnus Emre Divânı, I, s. 55 vd.
- 27 A. Gölpınarlı, Yûnus Emre ve Tasavvuf, s. 26-29-41.
- 28 Ahmet Eflakî, Menakıb-ı Ârifîn, (Haz. T. Yazıcı), C. II, Ank. 1961, s. 484.
- 29 Vilâyetnâme, s. 81-90.